

TC
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ
(İSLAM HUKUKU) ANABİLİM DALI

FRANSIZ “ORİENTALİSTLERİN” İSLAM HUKUKU ÇALIŞMALARI

Yüksek Lisans Tezi

Tuğba BURMA

Ankara 2016

TC
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ
(İSLAM HUKUKU) ANABİLİM DALI

FRANSIZ “ORİENTALİSTLERİN” İSLAM HUKUKU ÇALIŞMALARI

Yüksek Lisans Tezi

Tuğba BURMA

TEZ DANIŞMANI

Prof. Dr. Şamil DAĞCI

Ankara 2016

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ
(İSLAM HUKUKU) ANABİLİMDALI

FRANSIZ “ORİENTALİSTLERİN” İSLAM HUKUKU ÇALIŞMALARI

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Şamil DAĞCI

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

.....
.....
.....
.....
.....

.....
.....
.....
.....
.....

Tez Sınavı Tarihi

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim.(...../...../2016)

Tuğba BURMA

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	I
ÖNSÖZ	III
KISALTMALAR	V
GİRİŞ	1
A. ARAŞTIRMANIN KONUSU:.....	2
B. ARAŞTIRMANIN AMACI:.....	2
C. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ:.....	3
D. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ:.....	3
I. BÖLÜM ORYANTALİZMİN DOĞUŞU VE TARİHİ GELİŞİMİ	6
A. Oryantalizm ve Oryantalist Kavramı	6
B. Oryantalizmin Tarihçesi	8
C. Oryantalizmin Ortaya Çıkış Sebepleri	15
1. Dini Sebepler	16
2. Sömürgeleştirme	17
3. Ticari Sebepler.....	17
4. Siyasi Sebepler	18
5. İلمي Sebepler	18
D. Oryantalistlerin Hedefleri ve Vasıtaları.....	19
1. Dini Amaç	19
2. Ticari Amaçlar	20
3. Siyasi Amaçlar.....	20
E. Oryantalistlerin çalışmalarını ve faaliyetleri.....	20
1. Oryantalistlerin Akademik Araştırmaları	21
2. Arapça Yazma Eserlerin Toplanması ve Oryantalistlerin Çalışmaları	23
3. Oryantalistlerin Gerçekleştirdiği Tahkik ve Neşirler	23
4. Oryantalistlerin Yapmış Olduğu Tercümeler	24
5. Oryantalistlerin Te'lif Eserleri.....	25
F. KUR'ÂN VE ORYANTALİSTLER	28

1. Kurân'ı Kerim Tercümesi ve Oryantalist Tutum.....	28
2. Kurân'ı Kerim'in Kaynağı Meselesi	29
3. İlahi Vahiy Meselesi.....	31
4. Kurân'ı Kerim'in Nassı'nın İntikali Meselesi	32
5. Kur'ân Metninin Sıhhati Meselesi	32
6. Mekkî ve Medenî Kur'ân Meselesi.....	33
7. İslam Hukuku ve Yabancı Kültürlerin Etkisi	36

II. BÖLÜM FRANSIZ ORYANTALİSTLER VE İSLAM HUKUKU

ÇALIŞMALARI	39
A. Fransız Şarkiyat Kurumları.....	40
B. Şarkiyat Kütüphaneleri.....	49
C. Fransız Oryantalistler Ve İslam Hukuku Çalışmaları	51
D. Louis Milliot ve İslam Hukuku	71
SONUÇ	81
ÖZET	83
ABSTRACT	84
KAYNAKÇA	85

ÖNSÖZ

Oryantalizm, diğ er ismiyle Şarkiyatçılık, genel anlamıyla Müslüman Do ğ u'nun, Batı tarafından incelenmesi olmakla beraber, Batı'nın kendi bilincine varmasının en önemli aracı olarak gö zükmektedir. Oryantalistlerin İslam dünyasına etkisi halen devam etmektedir.

Oryantalizm nedir, ne zaman ve neden ortaya çıkmıştır?

Fransa'da oryantlizmin tarihi süreci nasıl geliş me göstermiştir?

Fransız oryantalistleri kimlerdir?

İslam hukuku alanında Fransa'da oryantalistlerin çalışmaları ne çaptadır?
sorularına cevap aramanın orientalizmi ve amacını doğ ru anlamak için
gerekli olduğunu düşünüyörüz.

Batılı oryantalistlerin İslam hukuku alanına olan ilgileri 19.yy'da başlamıştır ve dikkate alınması gereken nitelikte geliş me göstermiştir. Tez araştırması sürecinde yukarıdaki bu soruların cevabı araştırılacak ve tez bu sorular doğ rultusunda şekillendirilmeye çalışılacaktır.

Arap dili, tefsir, hadis, kelim, İslam hukuku, din felsefesi, İslam tarihi ve medeniyeti alanlarında çalışmalarıyla tanınan oryantalistlerin (müşt eriklerin) literatürünü bilmekle beraber, aynı alanlarda uzman olan ilim adamlarımız tarafından incelenmesini ve değ erlendirilmesi meselesi bu çalışmanın temel sâiki olmuştur.

Tez, çalışmamızın başlangıcından tamamlanmasına kadar geçen süreçte her türlü yardım ve katkılarını esirgemeyen danışman hocam Prof. Dr. Şamil DAĞCI'ya, maddi manevi desteklerini her daim yanımda hissettiğim aileme teşekkürü bir borç bilirim.

Tuğba BURMA

ANKARA, 2016

KISALTMALAR

a.g.e :	adı geçen eser
a.g.m:	adı geçen makale
bkz. :	bakınız
c.:	cilt
DİA :	Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
DİB :	Diyanet İşleri Başkanlığı
İst.	İstanbul
s.:	sayfa
S.	sayı
yay. :	yayımları
trc.:	tercüme eden

GİRİŞ

GİRİŞ

Tarihten beri, tartışılan en büyük konuların başında inanç çatışması geldiği ifade olunur. Görüyoruz ki tarih boyunca İslâm'a, tarihi, kültürü ve medeniyetine karşı farklı türlerde saldırılar düzenlenmiştir. Oryantalizm bu çatışma ve mücadelenin bir ürünüdür. Avrupa, İslâm'ın yayılmasını durdurmak, Müslümanlar'ın inançları hakkında şüpheler uyandırmak, İslâm'ın cazibesinin yok etmek için Kurân'ı Kerîm ve Hz. Peygamber (sav)'i konu alan birçok çalışmalar yapmıştır. Peki ama bilimsel olarak araştırılmış olan her çalışmayı bu şekilde mi değerlendirmek gerekir? Peki bizim âlimlerimiz bu sürecin neresinde durmaktadır? Şarkiyatçılığın cevabı Garbiyatçılık olmamalı diyor Edward Said. "Biz batılılaşmadık, Oryantalistleştik diye düşünüyorum. Oryantalizm yani Avrupalı'nın gözüyle görmek.!" dediği gibi Hilmi Yavuz'un, bizde mi oryantalistleştik yoksa!

Oryantalistlerin İslâm karşısındaki tutum, davranış ve eğilimlerini daha iyi anlayabilmek için oryantalizmin ne olduğunu, nasıl ortaya çıktığını, bu alanda şimdiye kadar neler yapıldığını ve neler yapılmak istendiğini, değişik yönleriyle incelemek gerektiği malumlarıdır. Peki bu analiz ve değerlendirmeler neticesinde, reddiye yazmakla mı meşgul olmamız gerekir yoksa bilimsel nitelikte yapılan çalışmalardan istifade etmek gururumuza mı dokunuyor?

Oryantalizm hakkındaki bu çalışmamız iki bölümden oluşmaktadır: birinci bölümde oryantalizmin doğuşu, tarihi gelişimini ve müsteşriklerin İslâm'a karşı tutumlarını kapsamaktadır. Bu bölüm Oryantalistlerin İslam'la ilgili çalışmaları ve

görüşlerini içermektedir. İkinci ve son bölümde ise Fransa’da oryantalistlerin İslam hukuku çalışmalarını ele aldık.

A. ARAŞTIRMANIN KONUSU:

Günümüzde sıkça rastladığımız bir unsur olan Oryantalizm yıllardır batı-doğu arasındaki bilimsel ve siyasî seti oluşturmuştur diyebiliriz. Peki oryantalizm nedir? Fransa’da ne zaman ortaya çıkmıştır, ortaya çıkış sebepleri nelerdir? İslam hukuku alanında ne derecede araştırmaları vardır? Bu sorulara bir yüksek lisans tezi çapında cevap vermeyi mesele edindik. Müsteşriklerin İslâm karşısındaki tutum, davranış ve eğilimlerini daha iyi anlayabilmek için oryantalizmin ne olduğunu, nasıl ortaya çıktığını, özellikle İslam hukuku alanında şimdiye kadar neler yapıldığını ve neler yapılmak istendiğini, değişik yönleriyle incelemek, meseleyi ele almaya çalıştık.

Tezimin konusunu Fransa oryantalizmiyle sınırladım. Bunun için Fransa’daki oryantalizm sürecini ele almakla beraber İslam üzerine yapılan çalışmaları özetle sunmaya çalıştım.

B. ARAŞTIRMANIN AMACI:

Oryantalizmin çalışma alanlarından bir tanesi İslam hukuku alanıdır. Yukarıda tanımladığımız temel mesele çerçevesinde Fransa’da yapılan İslam hukuku çalışmalarının literatürünü bilmek ve idrakini sağlamak, ileriye yönelik ise yine

İslam hukukuna dair görüşleri öğrenmek ve bunları değerlendirebilmektir. Böylelikle alana mütevazi bir katkıda bulunmaktır.

Doğup büyüdüğüm, yaşadığım ve dilini bildiğim ülke olması hasebiyle de biz burada Fransız oryantalizmini araştırmak tercih sebebi olmuştur.

C. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ:

Günümüzde Batı ve İslam ilişkisini çözmek için bilimsel bakış oryantalizmi bilmenin önemi üzerinde durulmaktadır. Bu sebeple, özellikle yaşadığım ülke olan Fransa'ya dönecek olmam İslam Hukuku alanında yapılan çalışmaları ve oryantalistlerin bu alandaki görüşlerini öğrenmem bireysel açıdan faydalı olmaktadır. Diğer yandan, Türkiye'de Oryantalizm konusunun çok işlenmeyişinden dolayı fıkıh alanına yukarıda tarif edilen açıdan yapılacak bu çalışma ayrıca önem arz etmektedir. Dileriz ki bu tür oryantalizmi irdeleyen çalışmalar devam etsin.

D. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ:

Konuyu ele alırken ilk olarak oryantalizm/şarkiyatçılık, oryantalist/müsteşrik kavramlarını farklı kaynaklardan inceledik. Oryantalizmin tarihi sürecini kavradıktan sonra faaliyet ve kurumlarını, Kur'an çalışmalarını, konu ile ilgili literatürün araştırılması ve bundan sonraki ulaşılan tüm verileri toplayarak deskriptif yaklaşıma başvurduk. Bu yöntem doğrultusunda hedef, Oryantalizm terimi hakkında geniş bir bilgiye ve literatüre ulaşmak oldu. Bunun için bilhassa Necip el-Akiki'nin 3 ciltli olarak yazdığı *el-Müsteşrikûn* eserinden, aynı anda Türkiye ve Fransa'da bulunan

kütüphanelerden ve kütüphanemde bulunan Fransızca İslam hukuku kaynaklarının en önemlisi sayılan Louis Milliot'un "*Introduction a l'étude du droit Musulman*" adlı kitabından faydalandım. Konunun genel tasvirini yaparken tespit ettiğim hususları da tahlil etmeye çalıştım. Konunun genel tasvirini yaparken tespit ettiğim hususları da analiz etmeye çalıştım.

I. BÖLÜM

ORYANTALİZMİN DOĞUŞU

VE TARİHİ GELİŞİMİ

I. BÖLÜM

ORYANTALİZMİN DOĞUŞU VE TARİHİ GELİŞİMİ

A. ORYANTALİZM VE ORYANTALİST KAVRAMI

Türkçede oryantalizm, ingilizce “orientalism”, latince “orient” kelimesinden türetilmiş olan, arapçası da “şark” olan bu kelime genellikle doğu anlamında kullanılmakla beraber, Avrupa’nın dışında kalmış Müslüman ülkeler anlamına gelir. Oryantalizm (Şarkiyatçılık) kelimesi, “doğuluk, doğu beğenisi, Doğu bilimleri, Şarkiyat ilmi”¹, Doğu’yu ve Doğu halkları araştıran disiplinler² anlamlarına gelir. Din, dil, bilim, düşünce, sanat, tarih gibi alanlarda Doğu dünyasını inceleyen ve Doğu hakkında değer yargıları üreten Batı kaynaklı kurumsal faaliyet.³

Oryantalizm, bir düşünce biçimi olması itibariyle ilk olarak Avrupa ve Asya arasında farklı tarihsel ve kültürel ilişkiyi, ikinci olarak 19. yüzyılın ilk yarısından itibaren çeşitli Doğu kültürlerinin ve geleneklerinin incelenmesinde uzmanlaşmayı ifade eden Batı’daki bilimsel disiplini, üçüncü olarak da dünyanın Doğu olarak isimlendirilen bölgesi hakkındaki ideolojik varsayımları, imgeleri içerir.⁴

Oryantalist (müsteşrik), ise genel anlamıyla bir bütün olarak Yakın, Orta, Uzakdoğu’yu dili, edebiyat ve medeniyetini, dinlerini inceleyen batılı araştırmacılar

¹ Prof.Dr. M. Hamdi Zakzûk, *Oryantalizm veya Medeniyet Hesaplaşmasının Arka Planı*, trc. Abdulaziz Hatip, İzmir, 1993, s.8

² Yücel Bulut, *Oryantalizmin Kısa Tarihi*, Küre Yayınları, İst. 2006 2.baskı, s.1

³ Yücel Bulut, “Oryantalizm” DİA yıl: 2007, cilt: 33, sayfa: 428

⁴ Yücel Bulut, “Oryantalizm” DİA yıl: 2007, c. 33, s. 428-437

için kullanılan bir isimdir.⁵ Gerek memleketimizde, gerek İslam dünyasında özel manasıyla müsteşrik (oryantalist), “Müslüman doğuyu farklı yönleriyle inceleme konusu edinen kimse”⁶, şark topluluklarının tarihini, dinini, dilini, edebiyatını araştırıp tespite çalışan batılı ilim adamı demektir⁷.

Özet olarak Oryantalizm “Doğu inceleme ve araştırması” anlamında 1838’de Dictionnaire de l’Académie Française’de kullanılmıştır. Türkçe’de şarkiyat, daha sonra doğu bilimi, Arapça’da istişrâk kelimeleriyle karşılanmış, oryantalist için müsteşrik kelimesi kullanılmıştır.

Her ne kadar burada oryantalizm/ orientalism/ şarkiyatçılık/ orient/ şark/ doğu/ orientist/ müsteşrik gibi kavramlar üzerinde yoğunlaşsak da, esasında önemli olan İslami araştırmaların Avrupa’da ne zaman ortaya çıktığıdır. Oryantalizmin kavram olarak geç çıkması söz konusuysa da Avrupalıların İslam üzerine yoğunlaşmaları çok eskilere dayanmaktadır. Biz hem kavram olarak, hem de temeline dayanan sebeplerin ne olduğunu bilmek için oryantalizmin doğuşu ve tarihi gelişimine göz atmayı uygun buluyoruz.

⁵ Zakzûk, *a.g.e.*, s.8

⁶ Suat Yıldırım, *Oryantalistlerin Yanılgıları*, İst.2003, s.19

⁷ Selahattin Sönmezoy, *Kur’an ve Oryantalistler*, Fecr Yayınevi, Ankara 1998, s.25-26

B. ORYANTALİZMİN TARİHÇESİ⁸

Oryantalizmin tam olarak ne zaman ve kim tarafından başlatıldığı, doğu ile ilgili araştırmalar yapan ilk batılı ilim adamının kim olduğu meçhuldür. Fakat İslamiyet'in dünyanın her bir yanında hızlıca yayılması, Hıristiyan din adamların dikkatlerini bu dine yöneltmiştir. Elbette ki İslamiyet hakkında yapılan bu araştırmalar, İslam dinini benimsemek için değil, kendi din kardeşlerini Müslümanlardan muhafaza edebilmek içindir.

İslamî araştırmalarda bulunan ilk Hıristiyan bilgini, Emevî Devleti'nin himayesinde yaşamış ve sarayda hizmet etmiş Yuhanna ed-Dimeşkî (John of Damascus) dir. Buna rağmen Doğulu olan Yuhanna'nın yapmış olduğu araştırmaları oryantlizmin başlangıcı olarak kabul etmek mümkün değildir.⁹ İspanya ve Sicilya'nın fethi İslam ve Hıristiyan dinine mensup insanları birbirine yakınlaştırmış, daha sonra bu toprakların Hıristiyanların eline geçmesi ise İslâm dinine karşı ilgiyi arttırmıştır. Bu vesileyle, Hıristiyan ilahiyatçıların İslamiyet'le alakalı ulaşabilecekleri bilgi kaynaklarını da genişlemiştir. Batı'da şarkiyatçılığın resmen başlaması ise 1312'de Viyana konsülünde alınan karar ile "Paris, Oxford, Bologna, Avignon ve Salamanque " üniversitelerinde "Arapça, Yunanca, İbranice ve Süryanice" kürsülerinin kurulması olarak kabul edilir.¹⁰ 1130'dan itibaren Avrupa'da felsefe ve tabiat ilimleriyle alakalı Arapça eserler Hıristiyanlar tarafından tercüme edilmeye başlanmıştı. Bunların arasında Arapça ilmî eserlerin bir kısmını tercüme

⁸ Oryantalizmin tarihçesi için ayrıca bkz. Zakzûk a.g.e, s.8—40, Yücel Bulut , *Oryantalizmin Kısa Tarihi*, Küre Yayınları, İst. 2006 2.baskı, Edward Said, *Şarkiyatçılık-Batı'nın Şark Anlayışları*, trc. Berna Ülner, İstanbul, 2003

⁹ Zakzûk, a.g.e., s.9

¹⁰ Edward Said, *Şarkiyatçılık-Batı'nın Şark Anlayışları*, trc. Berna Ülner, İstanbul, 2003, s.59; Ayrıca bkz. Zakzûk, a.g.e., s.8

edenler, klasik ilim anahtarının Müslümanların ellerinde olduğuna inanan keşiflerinin başkanı ve başka bilim adamları yer alır.¹¹

Her ne kadar 12. yüzyılda İslam'ı anlamaya yönelik objektif denilebilecek bazı araştırmalar olmuşsa da bunlar dinsizlik olarak gördükleri İslami hükümlere karşı apaçık bir mücadele amacı gütmektedir. İlk dönem oryantalizm çalışmalarında iki ayrı hedef görünmektedir. 1. Hurafelerle dolu, taraflı ve sübjektif bir bakış açısıyla İslamiyet'e karşı mücadele izlenmektedir. 2.İslam'ı tabiat, tıp ve felsefe ilimlerinin beşiği olarak addeden biraz daha objektif ve bilimsel bir bakış açısı gözlemlenmektedir.

15. yüzyılın sonlarında, Osmanlı Devleti'ne ait topraklarının gitgide genişlemesinden dolayı kurulan siyasi ilişkiler de bu araştırmaların ilerlemesine sebep olacaktır.¹² Daha sonra İngiliz, Fransız, Portekiz ve Hollanda'nın dikkatini celbeden Vasco de Gama'nın 15. yüzyılda gerçekleştirdiği Hindistan'a deniz yolu keşfi, yeni ticaret alanlarının ortaya çıkarmış ve rakip ülkelerini bu yeni beldelele keşfetmeye itmiştir. Moğol ve Osmanlı imparatorlukları tarafından yönetilen bu topraklar İslam'a olan ilgiyi daha da arttırmış; İspanya ve İtalya'nın, Anadolu, Suriye ve Mısır ile olan ekonomik ilişkileri de söz konusu araştırmaların çoğalmasına sebep olmuştur.¹³

¹¹ Zakzûk, s.13; Ayrıca bkz. Bulut, *a.g.e.*, s.45-46

¹² Zakzûk, *a.g.e.*, s.18

¹³ Zakzûk, *a.g.e.*, s.18

Rönesans sonrası daha çok hümanist bir bakış açısının izlenmesi,¹⁴ siyasî ve ekonomik ilişkilerin gelişmesi, Doğu'ya giden seyyah ve misyonerlerin artması ve Avrupa'daki Hristiyanlık ideolojisinin sarsılması¹⁵, araştırmaların daha objektif ve nitelikli olmasına vesile olmuştur. 1539'da kurulan, Paris'teki Collège de France'da ilk Arap Dili Kürsüsünün başkanı Guillaume Postel (1581)¹⁶ yayınladığı birçok eseri ile Avrupa'da Doğu dilleri ve milletleri ile alakalı araştırmaların zenginleşmesine katkıda bulunmuştur.¹⁷ Büyük Toscana Dükü Kardinal de Medici'nin 1586'da kurmuş olduğu matbaalar ise Avrupa'da Arapça eserlerin basımını kolaylaştırmıştır.¹⁸ Böylelikle, Doğu hakkında araştırma yapanlar birbirlerinin çalışmalarından faydalanma imkânı kazanmıştır.

17. yüzyılda ise misyonerliğin çıkarları ile ticaretin çıkarları çakışmaya başladı. Müslüman ve gayr-i müslim topraklarda ticarî şirketler kurmaya başlayan ülkelerin ilgi odağı, Hindistan'ın büyük bir bölümü Moğol yönetiminde olması hasebiyle Osmanlı yönetiminde olan Müslüman ülkelerdeydi. Avrupalıların buradaki ekonomik ve siyasî çıkarları gelişirken söz konusu ülkelerin kültürü, dili ve dinleri hakkındaki merak da çoğalmaya başladı. Doğu ülkelerinde gerçekleşen ticaretin artması, bölgede ana diplomasi ve ticaret hâkim olması sebebiyle, bu ülkelerin dillerini konuşan insanlara ihtiyaç duyulmuştur. Bunlara binaen Avrupa'da Doğu hakkında araştırmalar yürüten kürsüler çoğalmıştır. Nitekim 1632'de Cambridge'te ve 1634'te Oxford'da birer kürsü kurulmuştur.¹⁹

¹⁴ Zakzûk, *a.g.e.*, s.18

¹⁵ Bulut, *a.g.e.*, s.58

¹⁶ Zakzûk., s.18; Bulut, *a.g.e.*, s.60

¹⁷ Zakzûk, s.18-19; Bulut, *a.g.e*

¹⁸ Zakzûk, s.19-20

¹⁹ Bulut, s.66

17. yüzyılda Doğu'yu araştıran kürsüler artmış, birçok yerde Arapça kürsüleri kurulmuş²⁰ ve böylelikle İslamî el yazması kitapların bir araya getirilme imkânı doğmuştu.²¹ 1593'de F. Ravlenghien (1539-1597) Leiden'de Arapça eserler okutmaya başlamış; 1638'de, Edward Pocock Oxford'da Arap dili kürsüsü kurmuştur. Thomas Erpenius (1584-1624) da ilmî çabalarıyla, Arap dili grameri hakkında yazdığı kitaplarıyla, iki asırlık bir zaman diliminde Hollanda'nın Arap dili incelemelerinde Avrupa'da bir öncelik kazanmış ve Avrupa'da Arap dilini sağlam temeller üzerine oturtmuştur.²² Nitekim 1613'de bir Avrupalı *Grammatica Arabica* adı altında Arapça ile ilgili ilk metodik kitabı yazmıştır. Galland 1697'de, İslam Ansiklopedisi'nin taslağı olarak görülen Barthelmy d'Herbelot'un (1625-1695) yazmış olduğu *Doğu Kütüphanesi* adlı eserini Herbelot'un vefatından sonra yayımlamıştır. Jacobus Galius (1596-1667) tarafından yazılan *Arapça-Latince Sözlüğü* (1653) Avrupa'da hemen hemen iki yüzyıl boyunca temel kaynak olarak kullanılmıştır.²³ 1705 yılında yayınlanan, Doğu Dilleri profesörü olan Hadrian Reland'un (ö.1718) Hollanda Autricht Üniversitesi'nde yazmış olduğu iki ciltlik Latince "*ed-Diyanetü'l Muhammediye*" adlı eser İslam'ı tanıma hakkında yazılmış ilk ciddi bilimsel çalışmadır.²⁴

17. yüzyılın sonralarına ve 18. yüzyılda Batılıların İslam'a bakış açısı biraz daha objektif ve tarafsız olmaya başlamıştır. Bu ise kiliseye karşı olan rasyonalist bir akımının meydana gelmesine sebep olmuştur. Böylelikle İslamiyet hakkında yazılan

²⁰ Zakzûk, s.20

²¹ Zakzûk, a.g.e., s.20

²² Zakzûk, a.g.e., s.21

²³ Bu lut, a.g.e., s.62

²⁴ Zakzûk, a.g.e., s.22-23

eserlerde daha ılımlı bir üslup kullanılır hale gelmiştir.²⁵ Hatta birçok yazar Orta Çağ'ın ön yargılarına karşı İslam'ı müdafaa etmeye başlamış ve İslamiyet'in değerini ve samimiyetini kanıtlamışlardı.

17. ve 18. yüzyıllarda oluşan Doğu çalışmaları geçmiş dönemlere nazaran daha zengin ve daha verimli olmuştur.²⁶ 18. yüzyılın başlarında bazı Batı âlimlerin Doğu araştırmalarında geliştiği ve İslam ülkelerindeki el yazması eserlere ayrı önem verdikleri görülmektedir.²⁷ Bu dönemin en önemli oryantalistleri Alman J. J. Reiske ile Fransız Silvestre de Sacy'dir. Reiske, Almanya'da Arap dili çalışmalarının seviyesini yükseltmiş ve ılımlı üslubu ile tanınmıştır. Silvestre ise 1795'te Paris'te kurmuş olduğu Ecoles Des Languages Orientales Vivantes (Yaşayan Doğu Dilleri Okulu)²⁸ sayesinde Arap çalışmalarının merkezinde yer almıştır ve Avrupa'nın çeşitli belgelerinden öğrencilerin ders görmek için akın ettiği bir okul haline gelmiştir.²⁹ Bu okul sayesinde oryantalizmin bilimsel çalışmaların başladığı da düşünülmüştür.

İngiltere ve Fransa 18.yüzyılın egemen ülkeleri olmuştur.³⁰ Ancak Almanca'nın hâkim olduğu ülkelerde hâlâ Hristiyan din adamlarının kontrolü devam ediyordu.³¹ Bu dönemin sonlarında akademik, bilimsel ve modern oryantalizmin temelleri atılmıştır. 19. yüzyılın başlarındaki oryantalizmi ise Said, "modern şarkiyatçılık" olarak isimlendirmiştir.³²

²⁵ Zakzûk, *a.g.e.*, s.21-22; Ayrıca bkz. Bulut, *a.g.e.*, s.72

²⁶ Bulut, *a.g.e.*, s.70

²⁷ Mustafa es-Sibai, *Oryantalizm ve Oryantalistler-Yararları Zararları*, trc. Mücteba Uğur, İstanbul, 1993, s.35

²⁸ Günümü zde halen okul çalış malarını sürdürmektedir.

²⁹ Zakzûk, *a.g.e.*, s.28-29

³⁰ Bkz. Said, *a.g.e.*, s.108

³¹ Zakzûk, *a.g.e.*, s.29

³² Bkz. Said, *a.g.e.*, s.213

18. yüzyılda oryantalist araştırmalarında görölen en önemli hususlardan biri, Batı'nın üstünlüğünü vurgulayan bakış açısının Doğululara da kabul ettirilmiş olmasıdır.³³ Kilisenin kontrolünden kurtulan müsteşriklik, yalnız öğrenme maksadıyla, Doğunun edebiyatını, inançlarını incelemeye yönelen müstakil bir ilim haline gelmiştir.³⁴

19.yüzyıl da bu düzensiz çalışmalar daha sistemli hale gelmiştir. Doğubilimcilerin belirli metotlar üzerinde uzlaşmaya başladıkları gözlemlenmiştir. Yine bu dönemde sömürge toprakları arttıkça, karşılaşılan farklı kültürler, dinler ve fikirler ortaya çıkıyordu. Söz konusu farklı din, kültür ve fikirlere sahip bu insanları kontrol edebilmek için onlar hakkında daha fazla bilgiye ihtiyaç duyuluyor, dolayısıyla çağdaş oryantalizm bu ihtiyacı karşılamış oluyordu.³⁵ Sömürünün süreklilik kazanması için, yakıp yıkma dışında, bu oryantalist çalışmalar ayrı bir önem taşıyor ve gücü artıyordu. Bu sebeple hâlâ en önemli araştırmalar filolojik çalışmalardı. Zamanla bunlara arkeoloji, nümizmatik gibi farklı disiplinler de eklendi. Bu çalışmaların daha sistemli olabilmesi ve birbirlerinden haberdar olabilmeleri için dernekler kuruldu. Böylelikle çalışmalar kamuoyuna duyuruldu ve kamuoyu desteğinin devam etmesi için uzmanlık alanlarına has dergiler ortaya çıktı. Daha sonra bu çalışmaların paylaşılması için Avrupalı oryantalistler arasında ortak bir çalışma zemini oluşturuldu ve kongreler düzenlendi. Bu örgütlenmelerin bilimsel

³³ Bulut, *a.g.e.*, s.86-87

³⁴ İbrahim el-Lebban, “el-Müsteşrikûn ve'l İslam”, s.15[Mecelletü'l Ezher'in Nisan 1970 tarihli sayısının eki], (Zakzûk, *a.g.e.*, s.29'dan naklen)

³⁵ Bkz. Bulut, *a.g.e.*, s.123

sebepleri kadar emperyalist sebepleri olduğu gözden kaçırılması gereken bir husustur.

1873 yılında müsteşrikler, Paris'te ilk defa milletlerarası bir kongre düzenlenmiştir. Devamı gelen bu kongreler birçok âlimden oluşmakta ve bu çalışmalar daha sonra farklı dergilerde yayınlanmaktaydı.³⁶

19.yüzyılda, sömürgecilik Avrupa'nın Doğu'ya bakış açısını şekillendiren en önemli etken³⁷ olduğu ve Müslüman Doğu'nun hâlâ bir düşman olarak görüldüğü, ama peşinen yenilmiş bir düşman olarak görüldüğü gözlemlenmektedir. 1815'ten 1914'e kadar, Avrupa yönetimindeki sömürge toprakları dünyanın yüzde 35'inden yüzde 85'i ne yükselmiştir.³⁸ 19. yüzyıl, kilise otoritesinden kurtulmuş bilimsel çalışmaların arttığı, yayınlanan dergiler ve kongrelerin çoğaldığı³⁹, sosyal bilimlerden yeterli şekilde faydalanılmadığı bir dönemdir.

20.yüzyılda ortaya çıkan siyasî olaylar, bu dönemde yürütülen oryantalist araştırmalarını etkilemiştir. Bilhassa ikinci dünya savaşı sonrası Doğu'ya bakış açısı değişmiş ve daha olumlu bir tavır sergilenmiştir. Ayrıca bu dönemde yapılan araştırmaların önceki yüzyıllara nazaran kapsamlı olmadığı dikkat çekmektedir.

Ortadoğu'da sömürgeciliğin zayıflaması, oryantalizmin sendelemesine sebep olmuştur. Bu sebeple 19. yüzyılın başından ikinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar

³⁶ Zakzuk, *a.g.e.*, s.32; Ayrıca Sıbai, *a.g.e.*, s.36

³⁷ Bkz. Bulut, *a.g.e.*, s.110-111;

³⁸ Said, *a.g.e.*, s.50 (19.yüzyılda, oryantalizm ve sömürgecilik arasındaki ilişkiler hakkında daha fazla bilgi için bkz. Zakzûk, *a.g.e.*, s.33-38)

³⁹ Bulut, *a.g.e.*, s.109

oryantalist araştırmalarında Amerika hâkim olmuştur. Ayrıca birçok Amerikan vakfi, konseyi ve şirketi bu araştırmaları maddi olarak desteklemek amacıyla fonlar oluşturmuştur.⁴⁰

Günümüzde müsteşrikler aralarındaki iletişimi güçlendirmek, yapılan araştırmaları paylaşabilmek amacıyla kongreler⁴¹ tertip edilmekte ve web siteleri aracılığıyla internetten hizmet sunmaktadır. Bu hizmetler için birçok birlik kurulmuştur :

- MESA (The Middle East Studies Association of North America-Kuzey Amerika Ortadoğu Araştırmaları Birliği),
- EURAMES (European Association for Middle Eastern Studies–Avrupa Ortadoğu Araştırmaları Birliği),
- AFEMAM (Assocation Francaise pour l' Etude du Monde Arabe et Musulman–Fransız Arap-Müslüman Dünyası Araştırmaları Birliği),
- BRISMES (British Society for Middle East Studies–İngiliz Ortadoğu Araştırmaları Birliği)

C. ORYANTALİZMİN ORTAYA ÇIKIŞ SEBEPLERİ

Oryantalizm tarihçesine baktığımız zaman, ortaya çıkmasında etken olan birden fazla sebebin bulunduğunu görüyoruz. Oryantalizmin ortaya çıkışında dini,

⁴⁰ Bulut, *a.g.e.*, s.153-159

⁴¹ 1873'ten 1973'e kadar bu kongreler "Uluslararası Oryantalistler Kongresi" olarak adlandırılırken, 1973'te yapılan 29. Uluslararası Oryantalist Kongresi'nde bu kongrenin bundan sonra "Kuzey Afrika ve Asya Konulu Beşerî Bilimler Kongresi" olarak isimlendirilmesine karar verildi.

emperyalist ve sömürgeci, ticari, siyasi ve ilmi sebeplerin etkisi olduğunu söyleyebiliriz.

1. Dini Sebepler

“Oryantalizm”, her ne kadar kavram olarak geç çöksada, temelinde 1312 yılında gerçekleşen Viyana Konsülü yatıyor diyenler de vardır. Üniversitelerde Arap dili kürsüsü açılması kararı bu konsilde alınır. Esasında bu dönemde kavram olarak olmasada süreç olarak “Kilise Oryantalizmi” olduğunu görüyoruz. İslam’ın fetihlerle süratli yayılması, avrupalıları hem korkuya hemde nefret psikolojisine soktu. İslam dini, tabiri caizse Hıristiyanlığın tek rakibi olarak görülüyordu diyebiliriz. Bu sebepler oryantalizmin rahipler yoluyla ortaya çıktığını da gösteriyor.

Bu sebeplerden dolayı, rahip ve din adamları İslam’ın akaidini, tarih ve medeniyetini yine İslam’ı daha iyi tenkit etmek ve hücum etmek için öğrenmeye başlamışlardır.⁴² Yukarıda bahsettiğimiz Viyana konsülü’nü fikirleriyle etkileyen, Hıristiyanlığın yayılmasının tek yolunun misyonerlikle ve Müslümanların dilini öğrenmekle olduğu söyleyen kişilerden biri Roger Bacon (1214-1294)’dur. Dolayısıyla Oryantalizm ve Misyonerlik arasında çok yakın bir ilişki olduğunu söyleyebiliriz. Bu hedefe ulaşmak ise aşağıdaki şartlarla mümkündür:

-Dillerini öğrenmek

-İnkâr çeşitlerini öğrenmek ve bunları birbirinden iyi ayırtetmek

⁴² Sibai, s.38-39, Zakzûk, s.8-9

-Bunları çürütmek için delilleri incelemek⁴³

2. Sömürgeleştirme

1857 yılında İngilizler siyasi olarak Hindistan'ı, Fransızlar Cezayir'i ele geçirdiler. Sömürgeci Batı, İslam dünyasını istila etmeye başladı. Böylelikle sömürgecilik ve oryantalizmden istifade etmiş, Garb, Şark üzerinde ekonomik, kültürel yönden hakim olmaya başlamıştır.⁴⁴

Fransa'da Silvestre de Sacy, Louis Massignon gibi isimler, Sömürgele Bakanlığı'nda müsteşar olarak görev yapmış meşhur müsteşarlardır. Bizi şaşırtan diğer bir örnek ise, Hollandalı meşhur oryantalist Snouck Hurgronje (ö.1936) 'dir. Sömürgecilik hizmetinde olan bu kişi, 1885'te Mekke'ye "Abdulğaffar" ismini takarak gitmiş ve yaklaşık bir buçuk yıl burada kalmıştır.

3. Ticari Sebepler

Oryantalizmin ortaya çıkış sebeplerinden biri ise ticari sebeplerdir. Şöyle ki Batı hakimiyetini kurmak ve sanayide güçlenmek ister. Bunun çözümleri ise Doğu'daki enerjilere ulaşmak, bunun için doğudan ucuza hammadde almak, ticari ilişkiler kurma fikrine gider. Böylelikle Batı kendi sanayisini güçlendirmekle beraber İslam ülkelerindeki yerli sanayiye izin vermemiş olacaktır.⁴⁵

⁴³ Zakzûk s.17

⁴⁴ Zakzûk, s.33, Sibai, s.40

⁴⁵ Sibai, a.g.e., s. 41

4. Siyasi Sebepler

Batı İslam ülkelerini askeri güçlerle egemen olmuş, sömürge ülkeler boyun eğmiş, diğer yandan ekonomik olarak güce ulaşmış, ticari ilişkilere girip sanayiye güçlendirmişken, yine Müslümanların tamamen Batı kültür ve medeniyetine boyun eğmesi siyasi fikirlerle olacaktı. Oryantalizmin en önemli sebepleri işte bu siyasi sebeplerdi. Batı ülkeleri sömürgecilikte birbiriyle yardımlaşırken, İslam ülkelerine doğu dillerine hakim farklı gazeteciler, konsoloslar, kültür ataşeleri, siyasetçiler, vel hasılı oryantalistler gönderiliyordu.⁴⁶

5. İlmi Sebepler

Sayıdığımız bunca sebebin yanı sıra, sırf doğuyu tanıma gayreti güden ilmi sebepte oryantalizmin çıkış sebeplerinden bir tanesidir. Müsteşriklerden bir grup vardır ki, onlar sadece Doğu dillerini, dinlerini, dillerini, kültür ve medeniyetlerini merak ettikleri, araştırmak istedikleri ve ilme katkı sağlamak için uğraşmışlardır.⁴⁷

İlmi sebep dediğimiz vakit şüphesiz akla “bağımsız ve objektif olma şuuru”, sadece araştıma ruhu akla gelir. Bu sebeple de, bazıları ilmi gruptan olan oryantalistlerin sayılarının odukça az olduğunu söylerler. Gelgelim bütün oryantalizm çalışma ve faaliyetleri hep menfaat sağladığı için mi yapıldı? Aralarında gerçekten ilme katkı sağlama adını, bu fikir ve ruha sahip entellektüeller yokmuydu? Onca yayınlanan kitap ve dergiler, açılan okullar, özel bir amaç uğruna mıydı?

⁴⁶ Sibai, s.41, Zakzûk s.38

⁴⁷ Sibai, s. 42

arasında ilmi fayda sağlayan yok muydu? Tartışılan ve tartışılmaya devam edecek olan daha birçok sorusu ve sorunu var oryantalizmin esasında.

D. ORYANTALİSTLERİN HEDEFLERİ VE VASITALARI

Yukarıda sayılan sebeplerin sonuçları olarak Avrupalıların şark'ı araştırmaya yönelmeleri ve müsteşriklik gibi büyük bir akım meydana getirmeleri de belli bir takım hedefleri olması gerekir. Bu hedefler şu şekilde ifade edilmiştir:

1. Dini Amaç

Müsteşrikliğin dinî hedefi tâ başlangıcından beri birbiriyle paralel olarak faaliyet gösteren üç ayrı temâyül halinde seyrediyordu :

a) İslamiyet'le mücadele etmek, ondaki zaaf noktalarını (!) araştırıp ortaya çıkarmak, bu dinin Hıristiyanlık ve Yahudilik'ten alındığını iddia etmek, böylece onu kıymetten dışürmek ve Peygamber'inin değerini azaltmak.

b) İslamiyet'in hakikatlerini kendilerinden gizlemek, ondaki mevhum kusur ve eksiklikleri (!) nazarlarına vermek suretiyle Hıristiyanları ondan korumak ve bu dine teslim olmanın tehlikelerinden onları sakındırmak.

c) Misyonerlik: Doğu'yu Hıristiyanlaştırmak, dinlerinin bâtil olduğuna bizzat kendi dilleriyle inandırmak ve onları Hıristiyan dinine çekmekti.⁴⁸

⁴⁸ Zakzûk, a.g.e, s.64-65

2. Ticari Amaçlar

Bu hedefler, Batı'nın İslâm dünyasını sömürgeleştirme döneminden hemen önce, 19. Ve 20 asırlarda etkili olmuştur. Batılılar, ticaretlerini genişletmeye ve inkişaf etme yolundaki sanayileri için Doğu ülkelerinden hammadde elde etmeye önem veriyorlardı. Bunun için İslâm ülkelerine yolculuğun, onların tanımının,, fizikî, ziraî ve beşerî coğrafyasını öğrenmenin ve böylece kendi ticaret ve sanayilerine büyük faydalar sağlayacak gayelerini gerçekleştirmenin gerekli olduğuna inanıyorlardı.

3. Siyasi Amaçlar

Siyasi hedeflerde, Batı sömürgecilik alanının İslâm dünyası üzerinde yayılması nisbetinde açıkça ortaya çıkı yaygınlaştı, Emperyalist devletler, sömürge haline getirdikleri ülkeleri nasıl idare edip hükmedeceklerinin bilmeleri için oralardaki kendi memurlarına o ülkelerin dillerinin öğretmeye, edebiyat ve dinlerinin ders vereye mecbur kaldılar.⁴⁹

E. ORYANTALİSTLERİN ÇALIŞMALARI VE FAALİYETLERİ

Geçmişten bu yana, oryantalistlerin çabaları farklı faaliyetlerle kendisini göstermiştir. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

⁴⁹ Zakzûk, s 66-67

- a- Oryantalistlerin akademik araştırma faaliyetleri
- b- Yazma eserlerin toplanarak büyük kütüphaneler oluşturulması ve Fihristlenme çalışmaları
- c- Farklı alanlarda tahkik ve neşirler
- d- Oryantalistlerin arapça'dan batı dillerine tercüme faaliyetleri
- e- Oryantalistlerin muhtelif arabî ve İslâmî sahalarda telif çalışmaları

1. Oryantalistlerin Akademik Araştırmaları

Araştırmalarımızda görüyoruz ki Avrupa Üniversitelerinin çoğunda Şarkiyat Araştırmalarına özel ayrı enstitü yada enstitüler bulunmaktadır. Bu enstitüler, akademik çalışmalara yönelmekte, Arapça dersleri vermekte, yüksek lisans, doktora öğrencilerini yetiştirmektedir. Aynı öğrenciler, çalışmalarını akademik alanlarda, diplomatik sahalarda, kütüphanelerin Şarkiyat kısımlarında çalışma yapan araştırma merkezlerinde sürdürüyorlar.⁵⁰

Yine Avrupa'da farklı İslami araştırmala yönelik yapılmış çeşitli kongre, konferans ve sempozyumlara rastlıyoruz. Oryantalistlerin yine İslam'ın her ilim dalında yazılmış akademik makalele, tez ve konularına ulaşabiliriz.

1820 yılında fransızlar Paris'te "*Société Asiatique*" cemiyetini kurduktan sonra ardından "*Journal Asiatique*" dergisini çıkarmaya başladılar. Diğer örnek olarak da

⁵⁰ Zakzûk, s. 51

yine Fransız oryantalistlerin misyonerlik tutumunu sergilediği “Le Monde Musulman” adlı dergileri vardır.⁵¹

İslam hukuku alanına gelince, batıda yapılan çalışmalar yine oldukça kapsamlı ve eskidir. Burada bizi zorlayan durum derli toplu bir bibliyografiye ulaşamamızdır. Araştırmalarımız neticesinde parça parça da olsa farklı ülkelerin literatürüne ulaştığımızda bile şaşırılmamak elde değil. Burada İslam hukuku alanında yapılan çalışmaları görme adına bibliyografik çalışma olarak özellikle halen yayınlanan *Index Islamicus*'u zikredebiliriz.⁵²

Oryantalizmin de artık bir akademik disiplin olarak kurumsallaştığını, kendine has dernek ve araştırma merkezlerinin olduğunu görüyoruz. Bu dernekler zaman içerisinde çeşitli dergiler de yayınladılar. Farklı ülkelerde açılan merkezler, yayınlanan dergilerle, Şarkiyat alanı daha çok yayılmış, ve araştırmacıların sayısı günden güne artmış oldu.

1822'de Fransa'da: Journal Asiatique dergisi

1823'de Londra'da: Journal of the Royal Asiatic Society of Great Britain

1832'de Hindistan'da: Journal of the Oriental Society

1842 American Oriental Society dergisi

1847'de Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft

⁵¹ Sibai, s.58

⁵² Adem Yığın, “Index Islamicus’a Göre Batıda İslam Hukuku Alanında Yapılan Çalışmaların Bibliyografyası”, İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi, Sayı: 4, 2004, s.525-623

2. Arapça Yazma Eserlerin Toplanmasında Oryantalistlerin Çalışmaları

Kurulan enstitüler, açılan kütüphaneler, islami konular için ayrı araştırma merkezleri gibi faaliyetlerin, oryantalistlerin yetişmesini sağladığından söz ettik. Oryantalistler bu merkezlerde çalışmalarına devam ederken, bu süreçte ülkelerine yazma eserleri de kazandırdılar.

1798'de Napolyon Mısır'ı işgal edince, Doğu'da Avrupa'luların nüfusu arttı, haliyle bu da birçok el yazmaların Avrupa'ya girmesine yardımcı olmuştur. Avrupa, Şark'tan yazma eserleri satın almak için özel kişiler göndermeyi ihmal etmiyorlardı. Örneğin Prusya Kralı 4. Frederic Wilhelm, Richard Libisyus'u 1842'de Mısır'a, Heinrinch Peterman'ı 1852'de Doğu'ya, el yazmalarını satın alma işlemi sebebiyle göndermiştir.⁵³ Doğu'daki yazma eserler resmi veya gayr-ı resmi yollarla toplanmıştır. Müsteşrikler söz konusu el yazmaların ziyan olmaması için fazlasıyla uğraşmış ve dikkatli çalışmışlardır. İnce ayrıntısına varacak kadar faydalı ve ilmî fihristler yapmışlar, ihtiva ettikleri konulara ve müelliflerin yaşadığı dönemlere göre tasnif etmişlerdir.⁵⁴

3. Oryantalistlerin Gerçekleştirdiği Tahkik ve Neşirler

Yazma eserlerin toplanması ve fihristlenmesi hizmetinin yanı sıra birde oryantalistler bunların tahkik ve neşirini de gerçekleştirme yoluna gitmişlerdir. Birçok kitabın tahkikini yapmışlar, bunun yanı sıra kitabın konu ve özel isimlerinin

⁵³ Zakzûk, s. 53

⁵⁴ Zakzûk, s. 54

indeksini yaparak, neşrettikleri kitabın sonuna eklemişler, bazen de bir kısım kitapların şerhlerini yazmışlardır.⁵⁵

4. Oryantalistlerin Yapmış Olduğu Tercümeleler

Oryantalistlerin başta Kur'an tercümeleleri, sonrasında ise birçok İslami kaynağı Avrupa dillerine tercüme ettiklerini görüyoruz. Kur'an tercümelelerinde olduğu gibi dikkatimiz çeken husus, bu tercümelelerin başına İslâm hakkındaki düşünce ve yorumlarını ihtiva eden mukaddime koymalarıdır. Şöyle ki, İslâmi hakikatlerle çatışın çatışmasın, kitapların başında ya da sonunda oryantalistlerin gerçek düşüncelerini öğrenebiliyoruz.

Aşağıda oryantalistlerin yaptığı Kur'ân-ı Kerim tercümelelerinin tahminî bir listesini yazdık:⁵⁶

Almanca	14
İngilizce	10
İtalyanca	10
Rusça	10
Fransızca	9
İspanyolca	9
Latince	7
Flemenkçe	6

⁵⁵ Dr. İbrahim el-Lebban, “el Müsreşrikûn ve'l-İslâm”, s. 20 (*El-Mecelletü'l Ezher*'in Nisan 1970 tarihli sayısının eki) (Zakzuk, a.g.e., s. 55'den naklen)

Bu kitaplara örnek olarak şunları verebiliriz: İbn Hişâm-Siret; Tâberi-Târih; Zemahşeri-Keşşâf; Şehristâni-el-Milel ve'n-Nihal; İbn Nedim- eI-fihrist; Cürcâni-Târifât; Buhâri-es-Sahih; Eşârî-Makâlâtü'l İslâmiyyîn; Ebu Hanife-El-Fıkhü'l Ekber (devamı için bkz: Zakzuk a.g.e., s. 55-56)

⁵⁶ Zakzûk, a.g.e., s. 57

Biz konumuz itibariyle özellikle Fransa'yı araştırdığımızdan Kur'an'ı Fransızca'ya tercüme eden oryantalistleri yazıyoruz: Andre du Ryer, Savary (1750-1788), Blachère (1900-1973), , Charles Pellat (1914), Jacques Berque (1910-1996).⁵⁷

İslam kaynaklarının önemli eserlerini Fransız oryantalistler tarafından tercüme edildiğini, hatta tenkitli metin neşirleri yaptıklarını ve bu geleneğin halen devam ettiğini söyleyebiliriz. Fransız oryantalistlerden yazılan bazı eser örneklerini son bölümüde ekledik.

5. Oryantalistlerin Te'lif Eserleri

Oryantalistler, Arap ve İslâm araştırmalarında çok farklı alanlarda te'liflerde bulunmuşlardır. 1800 ile 1950 yılları arasında 60.000'e yakın kitap yazdıkları tahmin edilmektedir. Arabî ve İslâmî sahalarn hemen hemen her alanıyla ilgili eserler telif etmişlerdir.⁵⁸ Bazıları taraflı ve gerçek dışı, İslâm'a yönelik ağır ithamlar ihtivâ eden, taassubkâr bir psikolojiyle yazılmış; bazıları da objektif ve doğru bir şekilde ele alınan ve ilmî araştırmalar için faydalı eserlerden ibarettir.

İlmi değeri olan bazı telifler örnek verelim:

a) *Arap Edebiyatı Tarihi (Geschichte der Arabischen Litterature)*

Alman oryantalist Brockelmann'ın (Ö: 1956) yazdığı bu kitap İslâm araştırmaları konusunda yazılmış temel eserdendir. Bu eser yalnızca Arap dili ve

⁵⁷ Suat Yıldırım, *Oryantalistlerin Yanılgıları*, İst.2003, s.275-292

⁵⁸ Zakzûk, *a.g.e.*, s. 58

edebiyatıyla yetinmemekle beraber, aynı anda Arapça yazılmış tüm İslam kaynaklarını da kapsamaktadır. Önce, 1898–1902 yılları arasında iki cilt şeklinde basıldı. Sonra 1937’den 1942’ye kadar, 2.600 sayfadan oluşan üç büyük cilt daha çıktı. 1937, 1949 tarihlerinde ilk iki cildi, ek üç cilde uygun gelecek şekilde gözden geçirilerek yeniden yayınladı⁵⁹

Arap Birliği Teşkilatı Kültür İdaresi, 1948’de, kaynağın Arapça tercümesi için Brockelmann’dan izin istedi. Arap birliğinin teklifi üzerine, Dr. Abdullah en-Neccâr kaynağın bir bölümünü Arapça’ya tercüme etmiştir. İlk cildi 1959’da yayımlandı. Tercüme, Dr. en-Neccâr’ın vefatından ve üç cilt çıktıktan sonra durdu.⁶⁰

b) Leiden’da basılan İslam Ansiklopedisi (The Encyclopaedia of İslam veya Encyclopédie de l’Islam)

Oryantalistlerin en önemli çalışmalarından biri ilk baskısı İngilizce, Fransızca ve Almanca olarak 1913 ile 1938 yılları arasında yapılan İslam Ansiklopedisidir. Oryantalistler maddeleri tekrar yazarak yeni bir İslam ansiklopedisi çıkardılar. Yeni baskı ise İngilizce ve Fransızca dillerinde 1954–1977 yılları arasında yapılmıştır.⁶¹

İslâm Ansiklopedisinin bazı maddelerini yazmış meşhur Fransız oryantalistlerden, İslâm’a ve müslümanlara karşı aşırı taassup sahibi olan Baron Carra de Vaux; çağdaş oryantalistlerin tanınmış ismi Louis Massignon (1883-1962),

⁵⁹ Zakzûk, s. 59

⁶⁰ Zakzûk, s. 59

⁶¹ Zakzûk, s. 61

İslâmiyete karşı son derece kin dolu olan Henri Lammens gibi isimleri zikredebiliriz.⁶²

c) *Oryantalistlerin Yazdığı Sözlükler*

Oryantalizmin nasıl kurumsallaştığını, yapılan faaliyetleri gördük. Oryantalistlerin bu çalışmaları yapma aşamasındaki ilk görevlerinin başta Arapça olmak üzere önce Müslüman ülkelerindeki diğer dilleri öğrenmek ve öğretmek olduğunu söyleyebiliriz. Böylelikle dil çalışmalarında da ağırlık verildiğine şahit oluyoruz. Öyle ki eserler kaynağından öğreniliyordu. Bunun için dil, gramer kitapları ve sözlükler üretilmeye başlandı. 12. Yüzyılda Latince-Arapça sözlüğü yazılmıştır. *George Wilhelm*'in (Ö.1861) yazdığı Arapça-Latince sözlüğü halen günümüzde kullanılır.

Daha başka Arapça, İngilizce, Fransızca, Almanca vs. gibi diğer batı dilleriyle küçük büyük pek çok sözlük yapılmıştır.⁶³

Silvestre de Sacy, William Wright: gramer kitapları.⁶⁴

Lane: Arapça-Türkçe-İngilizce Sözlük

Zikredebileceğimiz en önemli çalışma ise *el-Mu'cem'ul-Müfehres li Elfâzi'l-Hadîsi'n-Nebevî (Concordance)*.

⁶² Sibai, s.60-66-68

⁶³ Zakzûk, s. 62

⁶⁴ Bulut, s.106

Hadis kaynaklarından oluşan çalışma, hadislerde geçen kelimelerin alfabetik sırayla ve ilgili kelimenin geçtiği hadis'in hangi kaynağın neresinde kayıtlı olduğunu bulmaya yarayan bir indeks özelliğini taşır.

F. KUR'ÂN VE ORYANTALİSTLER

Oryantalistlerin çalışmaları, her türlü faaliyetleri art niyetli ya da önyargılı olarak nitelenebilir mi? Eğer böyle ise bu çalışmalar Kur'ân tercümelerini de etkilemiş midir?. Oryantalistlerin Kur'ân-ı Kerim'le ilgili araştırmalarını Kur'ân-ı Kerim'in kaynağı, vahiy konusu, Kur'an-ı Kerim'in tespit edilmesi, düzenlenmesi, toplanması, kıraatı, kıssalar, mekkî ve medenî ayetler, nesh konuları başlıkları altında bir tasnif altında incelemek mümkündür.

1. Kur'ân'ı Kerim Tercümesi ve Oryantalist Tutum

Müsteşriklerin Kur'ân-ı Kerim ile ilgili ilk çalışmaları, Batı dillerine tercüme etmeleriyle olmuştur. Batı'daki ilk Kur'an-ı Kerim tercümesi 1143'te yapılan Latince tercümesidir.⁶⁵ Sonrasında ise birçok dile çevrildiğini yukarıda zikretmiştik.

Sonuç itibariyle müsteşriklerin yaptıkları tercüme ileriyeye dönük, ciddi münakaşa konuları doğuracak izler taşıdığı ifade edilmiştir:

- Bir takım kavim ve toplumlar, bu tercümelere dayanarak dinî ve ilmî yönden son derece tehlikeli neticeler çıkarabilmektedir.

⁶⁵ Selahattin Sönmezsoy, *Kur'an Ve Oryantalistler*, Ankara 1998, s. 54

- Sözü edilen kavim ve topluluklar yine bu tercümelere göre İslâm'ın prensip ve hükümlerini öğrenip, incelemiş, sonra onları bozmaya, kötülemeye ve karşı koymaya çalışmışlardır.
- Yine birçok kimse, bu tercümeleri esas alarak hayatlarını İslâm'ı, İslam medeniyeti ve tarihini incelemeye adanmış halde, neticede yanlış kaynaklarla yola çıktıkları için bir hiç uğruna ömür tüketmişlerdir.
- Batılılar, doğuluları istila edip sömürmeye bir ön hazırlık olarak bu tercüme sayesinde onların hallerini incelemiş, tabiatlarını araştırmış ve özelliklerini açıklamaya çalışmışlardır.
- Yine bu tercümeleri esas alarak Oryantalistler İslâm ve O'nun Mukaddes Kitabı hakkında çeşitli şüpheler ortaya atmışlardır. Meselâ, Kurân'ı Kerîm'in Allah'ın kelâmı değil insan eseri olduğu hükmü ileri sürülmüş, O'na dahili ve harici kaynaklar aranmıştır. Onun icâzını üslup düzenini ve belâğat kuvvetini inkâr etmişlerdir.⁶⁶

2. Kurân'ı Kerîm'in Kaynağı Meselesi

Oryantalistlerin en çok tartışıp gündeme getirdiği konu Kur'an'ın ilahi kaynak olup olmadığı tartışmasıdır şüphesiz. Oryantalistler genelde Kur'an'ın ilahi kaynak olmadığını savunup çeşitli iddialar ortaya koymuşlardır. Kur'an-ı Kerîm'in Hz. Peygamber'in yaşadığı dönemdeki olaylar ve kişilerden etkilenme sonucu onun bir ürünü olduğunu öne sürerler.⁶⁷

⁶⁶ Selahattin Sönmezsoy, *Kur'an Ve Oryantalistler*, Ankara 1998, s. 66

⁶⁷ Selahattin Sönmezsoy, s.80

Kur'ân, Allah'ın Kelâmı olunca elbetteki Kur'ân kıssaların kaynağı da Yüce Allah'ın kendisidir, ne Tevrat ve İncil ne de başka bir şey değildir. Zira Kur'ân hem lâfız hem de manâsıyla, O'nun kaynağı olan Cenâb-ı Allah'ın teminatı altındadır:

“Şüphe yok ki Kur'ân'ı Biz indirdik ve muhakkak ki O'nun koruyucusu da Biziz”(Hicr, 9)

Tevrat ve İncil'e gelince Peygamberlerinden sonra tahrife uğramışlardır. Geriden gelen birçok aziz, haham ve ilahiyatçı Yahudilik ve Hıristiyanlığı yüceltmek ve müdafaa etmek için gayret sarf etmişlerdir. Dinlerinin esaslarını anlaşılır hale getirmek hususunda her biri kendisine göre, farklı izahlar yapmışlardır. Devirle değiştikçe izahlar da değişmiş, fakat dinî itikâdı tehdit eden problemler değişmemiştir. Bu durumda bu dinlerin Kurân Kıssalarına ve dolayısıyla Kurân'ın kendisine kaynak olabileceklerini düşünmek bile çok yanlış bir önyargıdan başka bir şey olamaz. Zira Kurân Kıssalarının kaynağı demek bizzat Kurân'ın kendi kaynağı demektir. Müsteşrikler, Kurân'ın kaynağının İlahî olduğuna inanmıyorlar; O'na birçok kaynak bulmaya çalışmışlar; bu meyanda güç yetirebildikleri kadar, kaynağının sayılı dahili ve harici amiller olduğunu gösterme çabasında bulunmuşlardır. Fakat muvaffak olamamışlardır.

Prof. Dr. Suat Yıldırım Ehl-i Kitab'ın Kur'ân'a neden kaynak olamayacağını şöyle özetler:

a-Tevrat ve İncil'in Arapça tercümesi yoktu

b-Ehl-i Kitab, özellikle Yahudiler ilmi saklamakta çok ileri gitmişlerdi.

Tekellerine alıp, nüfuzlarını sürdürüyorlardı.

c-Onlardan biri Hz. Peygamber'e bir şeyler öğretmiş olsaydı, bu fazlasıyla yayılırdı. Zira Yahudiler, Medine'den hiç eksik olmamışlardı. Keza diğer gruplar da öyleydi.

Öğrenmiş oldukları bir şey olsaydı, Kurân'a meydan okuması üzerine derhal söylemeleri gerekirdi.

d-Yahudi ve Hristiyan kültürü Hicaz'da hemen hemen hiç yaygın değildi. Konu ile ilgilenen birçok kilise otoritesi de bunu tasdik eder.

Neticede aslı korunmamış ve içine yanlış bilgiler katılan Kitab-ı Mukaddes'in Kur'ân gibi orijinalliğini tartışma götürmeyen zengin ve benzersiz bir muhtevaya sahip bir kitaba kaynak teşkil ettiği iddiası, ispatı asla mümkün olmayan bir iftiradan öteye geçmemiştir.

3. İlahi Vahiy Meselesi

Oryantalistler Hz. Peygamber (sav)'e nâzil olan vahy hakkında değişik görüşleri sürmüş, fakat genelde inkarında ısrar etmişlerdir. Vahy nüzulu esnasında Resûlullah'ta görülen halleri izahı için tutarsız yorum ve tevillerde bulunmuşlardır. Adeta, Allah Kelâmı olan Kurân'ın ilahi kaynaklı olmadığını gösterebilmek için seferber olmuşlar ve halen de bu yolda çalışmaktadırlar. Ama Kurân'a hiçbir sûrette zarar verebilmeleri mümkün değildir. Zira Kurân, O'nu indiren Allah (cc)'in koruması altındadır.⁶⁸

⁶⁸ Sönmezsoy, Selahattin, *Kur'an Ve Oryantalistler*, Ankara 1998, s 139

“Kurân’ı kesinlikle biz indirdik; elbette onu yine biz koruyacağız”

(Hicr, 9)

4. *Kurân’ı Kerim’in Nassı’nın İntikali Meselesi*

Oryantalistler araştırmalarında, Müslümanların ilmî metodlarla Kurân-ı Kerîm’in sıhhatinin kesin oluşuna dair vardıkları neticelere ters düşen sonuçlar elde etmeye çalışmışlardır.

Oryantalistler, Kuran’ı Kerîm metninin sıhatten yoksun olduğu ve cem ile tertîbinde şüphe uyandırma yolunda birçok görüş ileri sürmüşlerdir.⁶⁹

5. *Kur’ân Metninin Sıhhati Meselesi*

Müsteşriklerin Kurân metninin sıhhati konusundaki ortak hedefleri: Özellikle Yedi Harf ve kıraat meselesiyle ilgili bir takım haberleri ileri sürerek İnciller gibi Kuran’ın da ayrı ayrı metinler olup, Hz. Osman (ra)’ın mushafı dışında olanların imha edildiğini yani kendi kitapları gibi Kurân’ın da asliyetini kaybettiğini isbat etmeye çalışmaktadır. Onlar, hiç olmazsa Kurân’ı kendi kitapları seviyesine indirebilirlerse, kendilerini emellerinde muvaffak olmuş sayacaklardır.

⁶⁹ Sönmezsoy, a.g.e, bkz s163-191

Oryantalist R. Dozy, Kur'ân'ın (hâşâ) son derece aşağılık bir zevke sahip olduğunu, çok az orijinallik ihtiva ettiğini, içerisinde aşırı ve büyük ölçüde usandırıcı tafsilat bulunduğu yolunda sözler sarf etmektedir.

6. Mekkî ve Medenî Kur'ân Meselesi

Müsteşriklerin Mekkî ve Medenî Kur'ân'ın özellikleri hakkında ileri sürdükleri iddia ve şüpheleri genel olarak şöyle özetleyebiliriz:

1. Kur'ân, Mekke ve Medîne'de birbirine zıt iki uslûpla temeyyüz etmektedir. Bu farklılık Muhammedî dâvetin yapı ve durumundan kaynaklanmakta ve içinde bulunduğu çevrenin açık bir yansıması sayılmaktadır. Rasûlullah'tan ilahî vahiy reddedilmekte, çünkü Kur'ân nassları her zaman ve her yerin yapı, çevre ve şartlarını aksettirmektedir. Kur'ân uslûbu, Medine'de, yumuşaklık, açıklık ve bağışlamaya kendini gösterirken, Mekke'de şiddet ve sertlikle kendini göstermiştir.

2. Kur'ân uslûbu Mekkî âyetlerde kesiklik, pasajların kısalığı, nağme düzeninde uyumsuzluk, yorucu olması, anlaşılmazlık, solukların kesik oluşu ve bazen cümlelerin tam olmayışıyla kendini göstermektedir. Bunun yanında Medenî Kur'ân paragraflarının tam olması, nağmenin uyumu, susatıp dil çıkartan durumun kaybolup yok olması, arzedeşteki akılcılık ve konulardaki açıklıklar temeyyüz etmiştir. Zira Resûlullah (sav) bunları düşünme, görme ve ashâbı ile istişareden sonra söylemiştir.

3. Kurân surelerinin kısalık ve uzunluklarının nazil oldukları yer ve zaman uyması, Kurân'ın bu iki çevreden etkilendiğinin en büyük delili olup, onların tabîi bir yansıması sayılmaktadır. Ayetlerin Mekke'de kısa olması, Mekke halkının çoğunun kaba, okuma yazma bilmez ve cahil olmalarındandır. Medine'de ayetlerin uzun ve açık olması ise Medine muhitinin, orada mevcut olan Yahudilerden etkilenmiş, kültürlü ve şuurlu olmasının bir yansımasıdır.

4. Mekki Kurân'ın üslubu şiddet, kasvet, zem ve tenkilde belirmektedir. Medine'de bu üslup yumuşaklık, rahmet, sevgi, muhaliflerle güzel mücadelede bulunma şeklinde değişmiş. Bu ise, Medine'nin kültürlü ve aydın çevresinin yansımasıdır.

5. Rasulullah'ın bi'setinin başlangıcında değişimci yani bir dine ve baştan beri mutlak vahdaniyete çağırmadığı, belki Arapların diğer ilahlarını hoş gördüğü ve ancak büyük olay ve durumlardan sonra putperestliğin kalkması ve putların kırılmasını istediği konusunda ısrar edilmektedir.

6. Kur'ân'ın Mekke'de yasa ve hükümler içermemesi, Medine'de ise ibadet ve muamelelerle ilgili tafsilatı ihtiva etmesi, onun beşeri olduğuna ve yaşadıkları çevreye cevap vermek için Muhammed(s.a.s) ile ashabı tarafından telif edildiğine delalet etmektedir.

7. Şüphesiz Mekki Kur'ân kıyamet gününün yaklaştığına dair tehdit, vaid ve inzal ile doludur. Ayetlerde delil ve burhandan yoksundur. Medeni Kur'ân ise bu nağmelerden hafiflemiş ve ibadet ile muamelelerin ince düzenlemeleri ile doludur. Ayrıca kesin delil burhan ve hüccetlerle desteklenmiştir. Bu, Kur'ân'ın Muhammed(s.a.s)in bulunduğu ortamdan etkilendiğinin başka bir delilidir.

8. Mekki Kur'ân'ın kuşluk vakti, ağaçlar, dağlar ve birçok yaratık gibi duyusal varlıklara yemini ihtiva etmesi, Kur'ân'ın Mekki çevreden etkilendiğine delalet etmektedir. Zira Araplar bu hissedilir şeylere yemin ederlerdi. Ama medeni Kur'ân'ın bu tabiat varlıklarına yemini içermemesi, Medinelilerin duyusal varlıklara inanmamaları ve kültür ile idraklarının onları aklî ve manevi işleri düşünmeye itmesindedir.

9. Oryantalistler, Mekki surelerin başlarında bulunan mukatta harflerinin zahiri üzerinde durmuş ve kendilerine göre her türlü yorum ve tahlili yapmışlar; Rasulullah'ın bu harfleri anlamadığı neticesini ileri sürmüşlerdir. Bu durum Medeni surelerde kaybolmaktadır. Çünkü Rasulullah düşünerek, görerek ve ortaya çıkan problemler için ashabına danışarak faydalı çözümler üretip saki bir şekilde Kur'ân ayetlerini telif etmeye başlamıştır. İşte mukatta harflerinin bu merhalede kaybolmalarının sırrı budur.

10. Medeni Kur'ân sureleri Rasulullah'ın ailevi müşkülleri ile dolu olup bu surelerin, birçoğu bu sorunları ele almaya yöneliktir. Eğer Kur'ân Allah tarafından inzal edilmiş olsaydı İslam cemaatinin tanımı ve işlerinin tanziminde bir yankısı olmayan Peygamber(s.a.s)in bu özel meseleleri ile ilgilenmeyecekti. Aynı şekilde ayetlerden birçoğu Müslümanların Hz. Peygambere karşı davranışları ve ortak tutumları ile ilgili düzenlemelerle doludur. Bu durum, Hz. Peygamberin rolünü müjdeleyici ve uyarıcı olmaktan çok kendisine ibadete ve onun takdis edilmesine davet eden bir reis olmasına yol açmıştır. Oryantalistler bunun gerisinde de Kur'ân'ın beşeri olduğu ve kaynağının ilahi olmadığı hükmünü çıkarmaya çalışmışlardır.⁷⁰

7. İslam Hukuku ve Yabancı Kültürlerin Etkisi

Oryantalistlerin uğraştıkları diğer bir alan İslam hukuku kaynakları ve tarihidir. İslam hukukunun orijinalliğinden şüphe uyandırma girişimidir. Çoğunun fikhin Roma hukukundan etkilendiği fikrinde olduğunun, hatta İslam hukukunun Roma hukukunun bir kopyasıdır diyenleri görüyoruz. Bu fikri savunan kişilere göre, Hz. Muhammed Roma kanunları hakkında geniş bir bilgiye sahipti, Emeviler, Abbasiler, Romadan alınan Suriye'de adalet örf ve adetlerle gelen ahkâmla ve Roma kanunlarıyla sağlanıyordu.⁷¹ İslam Hukuku alanının ilk oryantalistlerinden sayılan Snouck Hurgronje, fikhin gerçek manada rasyonel bir hukuk sistemi olmadığını, deontoloji (vazifeler bilimi) olduğunu savunmuştur. Alman oryantalist Joseph

⁷⁰ Sönmezsoy, bkz. s.195-225

⁷¹ Zakzûk, s. ; ayrıca bakınız Ahmet Gürkan, *İslam Kültürünün Garbı Medenileştirmesi*, Akçağ Yayınları, İstanbul, 1969, s.92-93; Hayrettin Karaman, *Yeni Gelişmeler Karşısında İslâm Hukuku*, İz Yayıncılık, 2011, s.119-126

Scacht ise İslam hukuku üzerine kitap yazmış ve yankısı hala devam etmektedir. Joseph Schacht'a Muhammed Mustafa el-A'zami reddiye şeklinde cevaplarını yazmıştır.⁷²

İslam hukuku kaynakları konusunda oryantalistlerin farklı görüşlere sahip olduklarını görüyoruz.

1. Goldziher, Von Kremer, Sceldon Amos gibi oryantalistlere göre İslam hukuku Roma Hukukunun bir kopyasından ibarettir.
2. Vallino, Fitzgerald, G. H. Bousquet ve Louis Milliot gibi oryantalistlere göre İslâm Hukuku müstakil ve orijinal bir sistemdir.

Her ne kadar farklı görüşler varmış gibi gözüksede, oryantalistler, İslam hukukun ya Roma hukukundan, ya Talmud'dan, ya Kilise'den, ya Sasani döneminin Pers kültüründen etkilendiğini söylerler. İslam hukukuyla günümüzde müslüman ülkeler tarafından kullanılan hukukların incelemelerini yaparlar ve örneklerini verirler.

⁷² Muhammed Mustafa el-A'zami, *İslâm Fıkhi ve Sünnet, Oryantalist Schact'a Reddiye*, trc. Mustafa Ertürk, İz Yay. , 2010

II. BÖLÜM

FRANSIZ ORYANTALİSTLER VE İSLAM HUKUKU

ÇALIŞMALARI

II. BÖLÜM

FRANSIZ ORYANTALİSTLER VE İSLAM HUKUKU ÇALIŞMALARI

Fransa, Avrupa'nın Şarkiyat alanında ve İslam'la ilgili çalışmaların yapıldığı önemli merkezlerden biridir. Fransa oryantolizminin tarihine baktığımız zaman, temellerinin 16.yüzyılın ilk yarısında atıldığını, devam eden faaliyetler neticesinde 18.yüzyılın sonuna kadar kurumsallaştığını görüyoruz.⁷³

16.yüzyılın ilk yarısında Fransa kralı I. François kralı François, 1536'da Collège Royal'da (bugün Collège de France) doğu dillerin okutulmasını emretti ve doğu yazmalarının Bibliothèque Royale (bugün Bibliothèque Nationale) yani Paris Milli Kütüphane'sinde toplanması kararlaştırıldı. Bu kurum ve kütüphane Fransa oryantolizmin en temel kurumları olmuştur.⁷⁴ 1669'un meşhur devlet adamlarından Jean Baptiste Colbert'in açtığı Doğu dilleri üzerine bir okul olan "Ecole Nationale des Langues Orientales", Fransız İhtilâli'nden sonra doğuya gönderilecek elçiler, konsoloslar, tüccarlar ve müsteşriklerin Doğu dillerini öğrenecekleri ve İslamiyet'le ilgili malumat edinebilecekleri bir yüksek öğrenim okuluna çevrildi.⁷⁵ Arapça, Türkçe ve Farsça gibi dillerin yanında İbrânice, Süryânice, Ermenice gibi dillerinin de öğretildiği bu okul sayesinde, Fransa neredeyse tüm Avrupa'luların oryantolistik araştırmalar merkezi haline gelmişti.⁷⁶

⁷³ Faruk Bilici, "Fransa-Fransa'da İslami Araştırmalar", *DİA*, İstanbul, 1996, 13.c, s.190

⁷⁴ DOĞU-BATI, Düşünce Dergisi "Oryantalizm-I", Yıl: 5, Sayı 20, Ağustos 2002, s.26

⁷⁵ Kısaca İNALCO denir,bugünkü ismi "Institut National des Langues Orientales", bkz www.inalco.fr

⁷⁶ Faruk Bilici, s.190

A. FRANSIZ ŞARKİYAT KURUMLARI⁷⁷

Fransız oryantizmi, çalışmalarını yurt içinde ve yurt dışında faaliyetlerine tüm hızıyla devam ettirirken birçok araştırma merkezleri, kütüphaneler, enstitü ve okulların açılmasıyla şarkiyatçılık alanı daha çok genişler ve dünyada vazgeçilmez kurumlar haline gelirler. Bu bölümümüzde yurt içinde ve yurt dışında İslam ilimlerine yoğunlaşmış olan ve şarkiyat alanını kapsayan Fransız kurumlarını ele alacağız. Eğer Fransa oryantizmini öğreniyorsak, birazdan detaylarını açıklayacağız; İNALCO, CNRS, Société Asiatique, IRMC, CERMOC, CEDEJ, IFAO, IFEA gibi kurumların mahiyetini tanıyıp bilmek gerekmektedir.

Fransa Koleji - Collège de France (1530)⁷⁸: Fransa kralı I. François'in (ö.1547) emriyle altı kraliyet hocasıyla 1530 yılında kuruldu. Meşhur oryantist Guillaume Postel tarafından 1538 yılında Yunanca, Arapça, İbranice dilleri okutuldu. 1772 yılında Paris üniversitesine bağlandıktan sonra 1789 Fransız İhtilalini problemsiz atlattı 1794 yılında müstakil hale geldi. Collège de France, Oryantalizm tarihinde doğu dillerinin öğrenildiği vageçilmez bir merkez olmanın yanında, şöhret sahibi birçok bilim adamı burada görevlendirilmekteydi. Koleje bağlı Arap, Türk ve İslam Çalışmaları Merkezi / “Centre d'Etudes Arabes, Turques et Islamiques” bulunmaktadır. Kolej bünyesinde 1941 yılında Albert Gabriel tarafından *Histoire des Arts de l'Orient Musulman (Doğu İslâm Sanatları Tarihi)* adıyla kürsü açıldı. Yine meşhur oryantist Jacques Berque 1955 tarihinde *Histoire de l'Islam contemporain*

⁷⁷ Fransa'daki şarkiyatla ilgili kurumların geniş bir listesi için bkz. Ahmet KAVAS, “Geçmişten Günümüze Fransız Şarkiyatçılığı ve Kurumları”, *Oryantalizmi Yeniden Okumak-Batı'da İslam Çalışmaları Sempozyumu*, Ankara, 2003, DİB yay., s.109-147, Necip el Akiki, a.g.e., s.138-157

⁷⁸ <http://www.college-de-france.fr/site/college/index.htm>

(*Çağdaş İslâm'ın Sosyal Tarihi*) kürsünün müdürlüğünü 1981 yılına kadar sürdürdü.⁷⁹

Halen her alanda faaliyetlerini sürdüren kolejin mevcut internet sayfasında her türlü bilgiye ulaştığımız gibi, 1530 yılından bu yana gelmiş geçmiş araştırmacıların ve profesörlerin alanları ve isimlerin listesini bulmak mümkündür.

Koleje bağlı kütüphanelerinden birisi Arapça ve İslami kaynaklardan oluşmaktadır. Özellikle katkı sağlayan meşhur oryantalistlerin isimleri şöyledir: Louis Massignon, Jean Sauvaget, Henri Laoust, Régis Blachère, Jacques Berque et Claude Cahen. Yine aynı kütüphaneden aldığımız bilgiler doğrultusunda, eskiler olduğu kadar Arabica, Studia islamica, Journal of Arabic Literature gibi en güncel dergilere ulaşmak mümkündür.⁸⁰

İnstitut de France-Fransız Enstitüsü (1635)⁸¹: bu enstitü kendini meşhur bilim insanları topluluğu olarak tanıtır. Bugün bünyesinde beş akademi barındıran Enstitü 1635 yılında Fransız Akademisi olarak kurulu. İlk olarak etrafında bilim adamları kurulu ve akademisi olarak kurulan kurum, Fransız siyaset adamı Jean-Baptiste Colbert (ö.1683) tarafından 1663 yılında “l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres, Edebiyat Akademisi”⁸² olarak açıldı.

⁷⁹ Kavas, a.g.m., s.123-124

⁸⁰ Bkz. <http://www.college-de-france.fr/site/bibliotheques-archives/bibliotheque-d-tudes-arabes-turques-et-islamiques.htm>

⁸¹ <http://www.institut-de-france.fr/fr/une-institution/son-histoire>

⁸² <http://www.aibl.fr/>, akademinin sitesinde akademisyenlerin listesini bulmak mümkündür.

1635-Fransız Akademisi

1663-Edebiyat Akademisi

1666-Bilimler Akademisi

1795-Siyasal Bilimler Akademisi

1816-Güzel Sanatlar Akademisi

İnstitut Nationale des Langues et des Civilisations Orientales⁸³ (Doğu Dilleri ve Medeniyetleri Okulu),diğer adıyla kısaca İNALCO denir. Dünya çapında şöhreti olan bu okul halen faaliyetlerine devam etmektedir. Kuruluş tarihi olarak Fransızların Türklerle bir ticari meselede anlaşmazlığı ve yetersizliğinden yaşananlar gösterilir. Bu durum eseri Fransızların doğu dillerini öğrenmeleri gerektiği sonucuna ulaştırmıştır. Okulun tarihi sürecini tanıtan olan broşürlerinden ve web sitesinden detayıyla öğreniyoruz.

1669 yılında Colbert tarafından “l'École des jeunes de langues” gençler ve Diller Okulu adıyla kurulur. Kuruluşundaki amaç ise doğu dillerinin Fransızlar tarafından öğrenilmesini sağlamaktır.

1795'te “École spéciale des langues orientales” olarak Fransız İhtilali sonralarında alınan kararlarla siyasi ve ticari katkı sağlanmasını amaçlayan okul Türkçe, Arapça, Farsça, Yunanca, Hinduca, Malayca, Berberice dillerininin eğitimi vermektedir.

⁸³ Kavas, a.g.m , s.126, www.inalco.fr sitesinde birimleri ve tarih i süreci mevcuttur.

1873 İki okul birleşir.

1914 Okul kısaca “ Langues O” (yani Doğu dilleri) olarak adlandırılır.

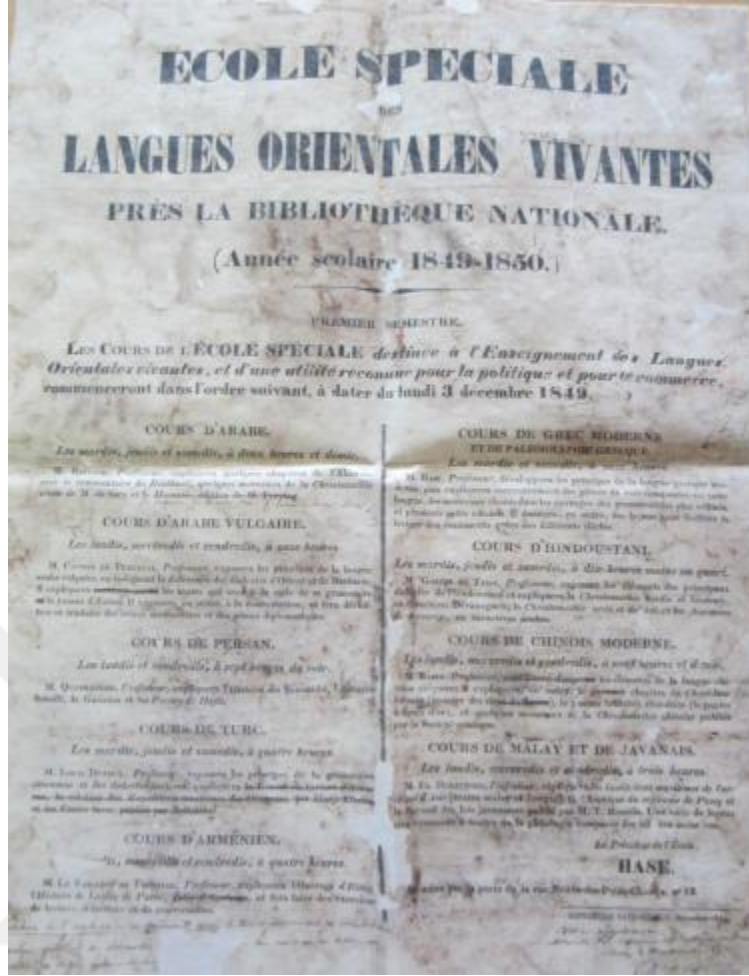
1971 Okul, Enstitü olarak “Institut National des Langues et Civilisations orientales” (INALCO) adını alır.

1985 Inalco, büyük okul olma özelliğini taşır.

2010 Inalco, Sorbonne Paris Cité'nin kurucu üyelerinden olur.

2011 Bütün birimlerini tek adres ve mekanda birleştirir.

Resimdeki örnek 1849-1850 eğitim-öğretim yılında verilen dil dersleriyle ilgili olan bir örnektir.

Société Asiatique⁸⁴ / Asya Cemiyeti:

1822 yılında kuruldu. İlk başkanlığını meşhur Silvestre Sacy'nin yürüttüğü bu müessesse el yazmalarının okunması, klasik eserlerin ziyan olmayıp kullanılabilir duruma getirilmesi ve dillerin karşılaştırılması konularında oryantalizme katkı sağlayan yön veren ilk, öncülük yapmış ilmi kurumlardandır. Fransa'da ve yurtdışında 700 kayıtlı üyeye sahip olan Journal Asiatique (JA) dergisi 1822'den beri

⁸⁴ <http://www.aibl.fr/societe-asiatique/?lang=fr>

aralıksız yayımına halen devam etmektedir. 100.000'e yakın kitap ve 200 süreli yayına sahip kütüphanesi.⁸⁵

Buraya kadar gerek tarihi gerek ilmi araştırma kurumlarından bahsettik. Şarkiyat alanındaki Batılı kurumlar sayılamayacak kadar çoktur. Ne yazıkki hepsini tek tek yazamıyoruz. Yukarıda sıraladığımız araştırma merkezlerinin yanı sıra, Fransız Üniversitelerinin kendilere has şarkiyat bölümlerinin olduğuna şahit oluyoruz.

Université de Sorbonne⁸⁶ - Sorbonne Üniversitesi:

1257 yılında Robert de Sorbon tarafından kurulmuştur. Dünyanın her bir tarafından birçok araştırmacı adayı buradan eğitim almak için gelir. İslam Sanat ve Arkeolojisi, İslam Tarihi Merkezi, Siyasi Tarih ve diğer şarkiyat alanlarının eğitimine ağırlık vermektedir.

Université Lumière Lyon 2 / Lyon Üniversitesi 2:

Kısaca CIHAM olan “Centre Interuniversitaire d’Histoire et d’Archéologie, *littératures des mondes chrétiens et musulmans médiévaux*”⁸⁷ adlı merkez 1977’de kuruldu. Lyon Üniversitesine bağlı olan merkez, İslam araştırmaları ve medeniyeti, arkeoloji, Arapça dersleri gibi çalışmalar yürütmektedir.

École Pratique Des Hautes Études / Yüksek Araştırmalar Okulu:

⁸⁵ Kavas, a.g.m , s. 127

⁸⁶ <http://www.paris-sorbonne.fr/historique> , Necip e-I-Akiki, s.140, Ahmet Kavas, s.128-129

⁸⁷ <http://ciham.ish-lyon.cnrs.fr/>

1868’de Paris’te kurulan okul halen eğitim-öğretime devam etmektedir. Din bilimleri diplomasını ve eğitimini vermek için İslamî araştırmalar ve din bilimleri enstitüsünü barındırır. Yüksek lisans ve doktora programları için alternatif bir akademidir. Bu okulda gelmiş geçmiş ilim adamlarının sayısını ve isimlerin gördüğümüzde şaşırmadan edemiyoruz.⁸⁸

Emile Benveniste, Fernand Braudel, Claude Bernard, Marcellin Berthelot, Paul Broca, Henry Corbin, Georges Dumézil, Lucien Febvre, Étienne Gilson, Alexandre Koyré, Claude Lévi-Strauss, Sylvain Lévy, Alfred Loisy, Gaston Maspero, Louis Massignon, Marcel Mauss, Gabriel Monod, Lucie Randoin, Jean Rouch, Ferdinand de Saussure, Germaine Tillion gibi meşhur isimler burada ders vermişlerdir.

Yine bu okula bağlı olarak 1970’de din bilimleri ve araştırmalarına has kütüphanesi açılır. Bu kütüphanede yaklaşık 23700 kazandırılmış el yazması, 175 süreli yayın mevcut olup, Arapça, İbranice, Farsça ve batı dillerinde kaynaklar bulunur. Bu kütüphanenin diğere ayrıcalığı ise Şii kaynaklarına da sahip olmasıdır.

Université de Strasbourg / Strasbourg Üniversitesi:

1538 yılında kurulan üniversite o tarihten bu yana farklı enstitü ve birimlerine doğu dilleri, Türkoloji Kürsüsü, Arap Dili ve İslam Medeniyetiyle yakından ilgilenmiştir. En günceli de 2009 yılında açılan ve M. Francis MESSNER (Directeur de recherche CNRS) yönetiminde olan “**İslamologie**” bölümü ile “**Finance Islamique (İslam Finansı)**” Bu master programları hukuk fakültesinde bir master

⁸⁸ Kavas, a.g.m, s.127, <https://www.ephe.fr/bibliotheques/bibliotheques-et-centres/bibliotheque-des-sciences-religieuses>

programı olup okutulan kaynaklar tamamen oryantalistlerin kitaplarında oluşmaktadır.⁸⁹

20. yüzyılda kurulmuş olan yeni Araştırma Merkezleri ise aşağıda sırlanmıştır:⁹⁰

1- La Maison des Sciences de l'Homme MSH / İnsan Bilimleri Evi

2- Le Centre National de la Recherche Scientifique CNRS⁹¹ / Ulusal

Bilimsel Araştırma Merkezi-: Fransa'nın araştırma merkezlerinden söz ediyorsak eğer, CNRS'i atlayamayız. Zira bu kurum Fransa'nın hatta bütün Avrupa'nın olmazsa olmaz Bilimsel araştırmalar merkezidir. İkinci dünya savaşı esnasında, 1939 yılında kurulan merkez hemen hemen çoğu bilim dalını merkezinde toplamaktadır.

3- La Documentation Française / Fransız Dokümantasyon Merkezi: 1945'te açıldı.

4- Institut du Monde Arabe IMA⁹² / Arap Dünyası Enstitüsü: Paris'te 1980'de kurulmuş olan enstitü, Fransa ve 22 Arap ülkesinin katılımıyla oluşmuş bir kültür merkezinden ibarettir. Arap kültür ve medeniyetini daha iyi tanımak ve

⁸⁹ <https://droit.unistra.fr/formations/diplomes-detat/master-2/islamologie/> ; okutulan derslere bakmak için üniversitenin yayınladığı broşürler mevcuttur. Ekte sunulan dosya 2 yıllık master programının içeriğidir.

⁹⁰ Kavas, a.g.m, s. 138-141

⁹¹ <http://www.cnrs.fr>

⁹² <http://www.imarabe.org> , Ahmet Kavas, s. 139

tanıtmak için kurulan enstitü Fransa'yla Arap dünyası arasında köprü olma niteliği taşır.

5- Institut de Recherches et d'études sur le Monde Arabe et Musulman

İREMAM⁹³ Arap ve İslam Dünyası Araştırmaları Enstitüsü: 1986'da kurulmuştur. Bu enstitü şarkiyat alanıyla uğraşan birçok merkez, fakülte ve enstitüyle, yerli yabancı öğretim görevlileriyle koordinasyon sağlamakta, işbirliği yapmakta, araştırmacıları ve doktora öğrencilerini desteklemektedir. İREMAM adıyla meşhur olan enstitü faaliyetlerine halen devam etmektedir.⁹⁴

Aktif olan enstitünün tüm faaliyetleri, araştırmacıları, tez konuları internet sitesinde mevcut olup, son dönemin en kapsamlı merkezlerindedir.

Fransa'nın şarkiyat alanı üzerine açılan merkezleri yalnızca ülke içinde değil yurt dışında da fazlasıyla mevcut olduğunu görüyoruz. Türkiye, Mısır, Suriye gibi daha saymadığımız birçok ülkede Fransızların açmış olduğu şarkiyat merkezlerinin burada yalnızca birkaç tanesinin isimlerini yazmayı uygun gördük:

Institut Français d'Archeologie Orientale du Caire / Kahire Fransız Doğu Arkeoloji Enstitüsü)

Institut Français de Recherche en Iran / İran Fransız Araştırma Merkezi-IFRI

Institut Français d'Etudes Arabes de Damas / Şam Arap Çalışmaları Enstitüsü)

Institut Français d'Etudes Anatoliennes / Fransız Anadolu Araştırmaları Enstitüsü)-IFEA

⁹³ Ahmet Kavas, s.140

⁹⁴ <http://iremam.cnrs.fr>

Centre de Recherches et d'Etudes sur le Moyen-Orient Contemporain (Beyrut Çağdaş Ortadoğu Araştırmaları ve Tetkikleri Merkezi)-CERMOC: 1977'de Beyrut'ta kurulmuştur.

Institut de Recherches sur le Maghreb Contemporain (Tunus Çağdaş Mağrib Araştırmaları Enstitüsü)-IRMC

Centre Jacques Berque (Rabat Jacques Berque Merkezi)-CJB-Rabat/Fas

Institut Français pour la Recherche en Afrique (Nairobi Fransız Afrika Araştırma Merkezi)-IFRA

B. ŞARKİYAT KÜTÜPHANELERİ

Oryantalizm çabaları sonucu kuşkusuz Doğu'yu daha iyi tanımak ve öğrenmek için kaynaklarına ulaşmak olacaktı. Fransa'da diğer Avrupa ülkeleri gibi kaynak ve eserleri ülkesine kazandırma yoluna başvurmuştur.⁹⁵ Fransa'da yer alan kütüphanelerin hepsini kuşkusuz burada yer veremeyiz. Amacımız en önemlilerin yazarak Fransa'nın oryantalizmle ne çapta uğraştığını göstermek adına bir farkındalık üretmek. Kütüphanelerin her birinin ayrı detayını burada veremekte, diyebileceğimiz şudur ki Milli kütüphanenin yanı sıra üniversitelerin ve enstitülerin İslami araştırmalarına ve Arapça kaynaklara yer vermiş kütüphanelerinin küçümsenmeyecek durumda olduğudur. Bunun yanı sıra burada zikretmeyeğiz ama oryantalistlerin çoğunun kendilerine ait kütüphanelerini vakfettiğini ve bu amaçla özel kütüphanelerin kurulduğunu, yazma eserlerin katalogların oluşturulduğunu söyleyebiliriz.⁹⁶

⁹⁵ Kavas, a.g.m., s. 120

⁹⁶ Bkz ayrıca, René Basset, René Blochere, George Salmon kütüphaneleri

Bibliothèque Nationale de France⁹⁷ – Fransa Milli Kütüphanesi: 1994 yılında BNF ismiyle anılan kütüphane 15.yüzyılda Kraliyet Kütüphanesi'nin zamanla zengileşmesiyle oluştu ve ileride milli olma ünvanını aldı. Kütüphane Arapça, Türkçe, İbranice, Çince gibi farklı dillerde el yazma koleksiyonlarıyla meşhur, özel bağışlarla ve oryantalistlerin ölümünden sonra bu kütüphaneye kalan kaynak kitap, yazma eserler ve matbu eserlerle özellik kazanmıştır.

Günümüzdeki diğer bir özellik ise, dijital ortama dökülen Gallica kütüphanesidir. Bizler için vazgeçilmez bir kaynak diyebiliriz. Bu dijital ortamda, siteye üye olduktan sonra, birçok dosya, kitap, yazma esere istediğimiz gibi ulaşabiliyoruz. Bu yönden dünyanın en zengin içerikli kütüphanelerinden olan BNF, Gallica sayesinde yine dünyanın en meşhur dijital, çevrimiçi kütüphanelerinden olmuştur.

Fransa'nın en meşhur kütüphanesinin yanında az önce saydığımız şarkiyat kurumlarının da bir diğer özelliği zamanlı bünyesinde küçümsenmeyecek derecede kapsamlı bir şarkiyat kütüphanesi barındırmalarıdır.

Strasbourg Kütüphanesi, Soci t  Asiatique Kütüphanesi, Afenion Belediye Kütüphanesi'nde, Arapça'da yazma eserlere dair geniş kataloglar mevcuttur.

⁹⁷ Necip el-Akiki, s.142-143, Ahmet Kavas, s.120, <http://www.bnf.fr>, <http://gallica.bnf.fr>

Bibliothèque d'Études arabes, turques et islamiques: Fransa Kolejine bağı olan kütüphane birçok araştırmacının oryantalistik ve güncel dergilere ulaşabileceği kütüphane, yazma eserleriyle ve çeşitli dillerde çeşitli kaynak eserleriyle zengindir.

E-corpus.org ve Gallica: Dijital ortama aktarılmış birçok kaynak buradan taranabilir, indirilebilir, çevrimiçi muazzam kütüphanelerdir.

Médiathèque du pôle Sciences Humaines et sociales (SHS) : tarihten medeniyete, hukuktan sosyolojiye, İslam'ın temel kaynaklarından yazma eserlere, Arapça ve batı dillerinde faydalanılacak bir kütüphanedir. Jean Robert Henry, Marie Bernand gibi daha birçok oryantalistin bağışlarıyla kütüphane zenginleşmeye devam etmektedir.

C. FRANSIZ ORYANTALİSTLER VE İSLAM HUKUKU ÇALIŞMALARI⁹⁸

Fransız şarkiyatçıların geniş listesini ve çalışmalarının literatürünü biz Necip el-Akiki “el-Müsteşrikûn” eserinde bulabiliyoruz. Biz burada gerek bu listeden, gerekse Fransız üniversiteleri ve kütüphanelerinden faydalandık ve liste oluşturduk. Buradaki 100ü aşkın bu şarkiyatçıların özellikle İslam hukuku alanında yapılmış çalışmaların bir listesini aşağıya yazmaya çalıştık. İslam hukuku alanında yapılan çalışmalar azımsanmayacak kadar çok ve şaşırtıcı niteliktedir. Esasında aşağıda isimleri yazılmış olan şarkiyatçıların daha yazılmış birçok eseri olmasına rağmen biz yalnızca İslam hukukuna dair yazdıklarını ele aldık..

⁹⁸ Fransız oryantalistliği konusu hakkında daha geniş bilgi için bkz. Necip el-Akiki, *el-Müsteşrikûn*, I-III, Daru'l-Maârif, Kahire,2006, s.138-404; Faruk Bilici, “Fransa-Fransa’da İslami Araştırmalar”, *DİA*, I-XXVII, İstanbul, 1996, c. XIII, s.190-193

1- Guillaume Postel (1505-1581)⁹⁹

Fransa'nın öncü oryantalisti olarak kabul edilen, Collège de France'ın ilk Arapça hocası Guillaume Postel (ö. 1581) Doğu'ya geziler yapmış, Türk milleti ve dili üzerindeki incelemelerini yayımlamıştır ki (**De la république des turcs, Poitiers 1560; Des histoires orientales et principalement des turks, Paris 1575**) bunlar alanının ilk örnekleridir. Birçok Batı dilini bilmekle yetinmeyip, Arapça, Ârâmîce, Süryânîce, İbrânîce, Türkçe dilleri bilen Postel'in kitaplarından biri de **Grammatica arabica**'dır (Paris 1538-1539).¹⁰⁰

Eseri: Müslüman Adetleri ve Şer'i Hukuku (1560)

2- Courroy, Du. (1775-1835)¹⁰¹

Eseri: Sünnî, Şii ve Hanefî'de İslam Hukuku (Paris, 1848)

3- Belin, François Alphonse (1817-1877)¹⁰²

Belin, Fransız Kolej'inde ve Paris'teki meşhur Doğu dilleri okulunda Antoine Isaac Silvestre de Sacy et Marc Etienne Quatremère gibi hocalardan eğitim aldı. Diplomat olan Belin çeşitli yerlerde konsolos, tercüme katipliği yaptı. Özellikle Türkiye üzerine yaptığı çalışmaları ile bilinir. Yazdığı makaleler Journal Asiatique dergisinde mevcuttur.

⁹⁹ Bkz Guillaume Postel'in hayatı ve eserleri için: Dr. Abdurrahman Bedevi, *Mevsuatu'l Müsteşrikîn*, 3.baskı, s.135-138, https://fr.wikipedia.org/wiki/Guillaume_Postel, Necip el-Akiki, el-Müsteşrikûn, I.cilt, s.158-159

¹⁰⁰ Bilici, a.g.m., s.190

¹⁰¹ Necip el-Akiki, s.167-168

¹⁰² Necip el-Akiki, s.187-188, DİA mad., c.5, s.418

Eserleri:

Etude sur la propriété fonciere en pays musulman et spécialement en

*Turquie (Rite Hanéfite). Journal Asiatique, 1861*¹⁰³

İslam Ülkeleri'nde Yaşayan Gayr-ı Müslimlerle Alakalı Fetvalar

Vakıflar üzerine bir araştırma, 1853-1854

Hanefi Mezhebi, 1862

Cihad

4- Fagnan, M.E. (1846-1931)¹⁰⁴

Eserleri:

Seyda Halil'in "el-Mukabelât Fi Fıkhi Mâlik"inin neşri, 1889

İslam Hukuku'nda Evlilik, 1909

İbn Ebi Zeyd el-Kayrevanî'nin "Risale"sinin neşri, 1914

Arapça Sözlüklerde Ekler, 1923

Ebu Yusuf'un "Kitabü'l-Harac"ının neşri, 1921

5- Michaux-Bellaire, Edouard (1857-1930)¹⁰⁵

Özellikle sosyoloji alanına yönelen Fransız oryantalist, Mağrib'in tarihi ve üzerine araştırmalar yapmıştır.

Eserleri:

Hilafet ve Mağrib (1927)

Mağrib İslam Hukuku'nda Vergi (1910)

İslam ve Mağrib Devleti (1927)

¹⁰³ Louis Milliot, a.g.e, s.639

¹⁰⁴ Necip el-Akiki, s.205-206

¹⁰⁵ Necip el-Akiki, s. 200-221

6- Gauderoy-Demombynes, Maurice. (1862-1957)¹⁰⁶

Arap dili, dinler tarihi ve islam araştırmalarında uzman olan oryantalist, meşhur diller okulu İNALCO'da profesörlük yapmıştır. İbn Cübeyr'in Seyahatnamesi'ni tercümesiyle bilinmekle beraber, Mekke'yi çok araştırmış, dil uzmanı olduğu içinde gramer kitapları yazmıştır.

Eserleri:

İslam Düzeni, 1931

Le Pèlerinage à la Mekke. Étude d'histoire religieuse - Mekke ve Medine, 1918

Manuel d'arabe marocain. Grammaire et dialogues- Arapça Gramer ve Diyaloglar, 1925

Grammaire de l'arabe classique: (morphologie et syntaxe)- Klasik Arapça grameri

İslam Adaleti (1939)

Mahomet. L'Homme et son message- Muhammed (S.A.V.)

7- Arnaud, R.¹⁰⁷

Fransa'nın meşhur tercümanlarındanır.

Eserleri:

eI-Cezâiri'nin “*el-İktirâs fi Hukûki'l-İnâs*”ının neşri, 1895-1898

İslamiyet ve Batı Afrika'da İslam Siyaseti, 1912

¹⁰⁶ https://fr.wikipedia.org/wiki/Maurice_Gaudefroy-Demombynes, Necip el-Akiki, s.229-230

¹⁰⁷ Necip el-Akiki, s. 231

8- Amar, Em. (d.1883)¹⁰⁸

İNALCO'dan mezun olmuş

Eserleri:

Fıkhın kaynaklarından Örf, 1911

Fıkıhta Mezhep Delilleri, 1911

Malik b. Enes "Muvattâ" neşri, 1911

9- Mercier, M. (d.1883)

Eserleri:

"et-Temellük fi'l-Mağribi ale'l-Mezhebi'l-Malikiyyi" adlı eserin neşri,
1894

Mısırlı Âlim Salih Zeki Efendi hakkında bir risale, 1898

Kaderîye Araştırmaları, 1928

10- Henri Bruno (1888-1948)¹⁰⁹

Cezayir ve Paris'te hukuk, İslam hukuku, ictihad ve örf üzerine çalışmalar yapmıştır.

Eserleri:

İslam Hukuku'nda Mali Düzen, 1913

Venşerisî'nin "Kitabu'l-Kada" neşri, 1937

Rabat Temyiz Mahkemesi'nin Fetvalarının Alfabetik İndeksi, 1937

Araplarda Örfi Hukuk, 1918

Mağrib Hukuku'nda Maliki Mezhebinde Taşınmaz Malların Cezai

¹⁰⁸ Necip el-Akiki, s.268-269

¹⁰⁹ Necip el-Akiki, s.208-281

Sorumluluğu, 1946

11- Pesle, O. (1889-1947)¹¹⁰

Cezayir’de doğmuş, farklı ilimler tahsil etmiştir.

Eserleri:

Exposé pratique des successions dans le rite malékite, Casablanca, s.d

La judicature, la procédure, les preuves dans l’Islam malékite,

Casablanca, s.d

La théorie et la pratique des habous dans le rite malékite, Casablanca, s.d

Les fondements du droit musulman, Casablanca, s.d

Le contrat de safqa au Maroc, Rabat, 1932

Le testament dans le rite malékite, Rabat, 1932

La donation dans le droit musulman (rite malékite), Rabat, 1933

Le mariage chez les Malékites de l’Afrique du Nord, Rabat, 1936

La répudiation chez les Malékites, Rabat, 1937

La vente dans la doctrine malékite, Rabat, 1940

La femme musulman dans le droit, la religion et les mœurs, Rabat, 1941

Şeriat ve Koruma Hakkı, 1930

Kuzey Afrika’da Şuf’a Hakkı Kanunu, 1930

Maliki mezhebine göre İslam Hukuku’nda Yemin, 1931

İslam Ceza Hukuku, 1934

Muhammed Tîcanî’yle birlikte Kuran tercümesi

¹¹⁰ Louis Milliot, a.g.e, s.652

12- Bercher, L. (1889-1955)

Eserleri:

Malikî Mezhebi'ne Göre: İslam'da Küfür, Lanet ve İsyân, 1923

İslam'da Ceza Hukuku, 1937

Ali Abdurrezzak'ın "Kitabu'l-İslam ve Usûlu'l-Hâkem"inin neşri (İslamî Araştırmalar Dergisi-7/-8, 1933-1934

"e'l-Ezher fi Kitabi'l-İslam ve Usûli'l-Hâkem: 1935'te neşredilen bu eser büyük İslam âlimlerinin fetvalarını kapsar.

İbn Hazm ve "Tavku'l-Hamâme" kitabı, 1947

Gazalî'de Ahlak Gözetimi, 1955, 1957, 1958, 1960

13- Robert Brunschyig (D.1901)¹¹¹

Bordeaux Edebiyat Fakültesi Arap Dili ve Edebiyatı'nda, sonra Paris Sorbonne Üniversitesi, Arapça bölümünde ek olarak kurula İslamî Araştırmalar dalında profesör olarak görev yapmıştır. Ayrıca Studia Islamica (İslamî Araştırmalar) dergisinde denetim görevini üstlenmiştir.

Eserleri:

İslam'da Tarihî ve Coğrafi Edebiyat Kavramı (1935-1945)

Tarihî Arapça metinlerin neşri (Afrika Dergisi, 1935)

Fıkıh Tarihi'nde Mülkiyet Hakkı, 1936

Fasih Arapça, 1938

"Kitabü'n-Nizâm ve'd-Difâ'" adlı eserin metin ve dipnotlarla beraber tercümesi, 1937

¹¹¹ Necip el-Akiki, s.315-316

Ortaçağ'da Malikî Mezhebi'nde Tartışmalar, Endülüs, 1950

X. Asırda Yahudiler Hakkında İslam Fıkıhı Delilleri, 1953

Eski İslam Hukuku'nda İctimai Görüşler, 1955

İslam hukukunda Şüphe Kavramı, 1956

Kuran Sözlüğü Etrafında, 1956

Fatımi Hukuku

Bağdat'ta Mutezile ve Eşarilik, 1962

Vacib ve Hüküm

İslam Usulü'nde Teoriler Tarihi, 1964

İslam'da İbadet ve Vakit (Dinler Tarihi Dergisi, 1970)

İslam'da Delillere Uyma (1963)

Fıkıh Usûlü, 1970

İslam'da Mantık ve Hukuk, 1970

İslam Hukukçular'a Göre Para Kavramı, 1968

İbn Hazm ve Gazalî, 1970

İbn Teymiyye, 1970

Mutezile ve Mukayese, 1974

Gazalî'ye göre "Şer'i Hukuk'ta Akılcı Tahlillerin Önemi ve Temeli",

1971

De la possession dans l'histoire du droit musulman

Etudes d'islamologie

De la filiation maternelle en droit musulman

14- Henri Laoust (1905-1983)¹¹²

Dönemin meşhur Fransız oryantalistlerinden Henri Laoust 1937-1941 yılları arasında Damas'daki Arap ilimleri Enstitü'sünün müdürlüğünü yaptı. 1946-1956 yılları arasında Lyon'da, 1956-1976 arasında ise meşhur Collège de France'da profesörlüğünü sürdürdü. Henri Laoust, fıkıh ve tarih alanında yoğunlaşmıştır. Özellikle Şia mezhebi hakkında, bunun yanı sıra İbn Teymiyye ve Hanbelilikle ilgili çalışmalarıyla tanınmaktadır.

Eserleri:

Mısır'da Arap Dili Eğitimi Araştırmaları'na Giriş, 1933

Ebu'l-Alâ' el-Maarrî'nin Hayatı ve Felsefesi

Tarihçi İbn Hatîr, 1955

Fıkıh'ta Dinî-Siyasî Düzen, 1957

İbn Batuta el-Akberî'nin "İbâne an Usûli'd-Diyâne"sinin neşri, 1957

Çağdaş Arap Edebiyatı'nda İslamî Reform, 1909

Bağdat Halifeleri Dönemi Hanbelîler, 1959

Şiâ Hayatında Ali'nin Rolü, 1962

el-Bağdadî'nin "Fırak"ında Şiâ Düzenlemesi, 1961

Eşarî Mezhebi'nde Şiâ Düzenlemesi, 1965

Abbasîler Dönemi Yenilik, 1967

Sünnet Eleştirileri, 1966

La politique de Ghazâlî, "Siyasî ve Hukukî Yönden: Gazali", 1970

¹¹² https://fr.wikipedia.org/wiki/Henri_Laoust, Necip el-Akiki, s.321-323

15- Lapanne-Joinville (D.1945)¹¹³

Eserleri :

Mağrib’de Halk Dili Arapçası Lafızlarını Bilmek Hakkında (Hesperis, 1955)

Fıkıh’ta Sakıncalı Teoriler, 1955

Mülkiyet Hakkı Çalışmaları, 1949

Malikî Mezhebinde Göre: Suların Hükümü, 1956

Miras Hukuku, 1950

Malikî Mezhebi’ne Göre: Evliler Arasındaki Mülkiyet Hakkı Düzenlemesi, 1950

Geçersiz Evlilik, 1951

Nafaka, 1951

İstisnaî Muamelelerde Geçersiz Evlilik, 1952

Boşanma Delili, 1953

Kasr, 1953-1955

Şeriatta Cezalar, 1953

Malikîlere Göre: Düşkünlere Karşı Sorumluluklar, 1958

16- Marcy, G. (1905-1946)

Eserleri:

Örfi Hukuk’ta Evlilik, 1930

Mülkiyet Hakkı

Örfi Hukuk’nda Yapılması Gerekli Olan Fiiller, 1932

¹¹³ Necip el-Akiki, s. 323

Rehn, 1932

Örf'te Yemin, 1935

Annelerin Yakınlığı, 1941

Libya Kitabeleri Arşivi, 1939

17- Georges Henri Bousquet (1900-1978)¹¹⁴

Cezayir Hukuk ve Sosyoloji Fakültesi'nde profesör olarak hizmet vermiştir.

Eserleri:

Yugoslavya'da İslam Hukuku, 1930-1932

Sahîh-i Buhârî'nin "Mirasçılar" bölümünün tefsir ve dipnotla birlikte tercümesi, 1933

Şarh Evlilik, 1934

"Muhtasarü'l-Fıkhi'l-İslamiyyi ale'l-Mezhebi'sh-Şafiiyyi"'nın yeni tercüme ve dipnotla birlikte neşri, 1935-1936

İslam Dini, 1935

Fransa Hukuku, İslam Hukuku ve Kuzey Afrika'da Örf, 1935

Müslümanların Evliya Saygısının İki Asırlık Görünümü, 1936

Balkanlarda İslam, 1937

İslam ve Doğum Kontrolü, 1948

Nikah Düşüncesi'ni Anlamak, 1948

Kuzey Afrika'da İslam Hukuku, 1949

İffetlilik, 1949

İbn Rüşd'ün "Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid"'inin neşri,

¹¹⁴ Louis Miliot, a.g.e, s.641, https://fr.wikipedia.org/wiki/Georges-Henri_Bousquet, Necip el-Akiki, s.331-334

1949

Fıkıh ve Büyü, 1949-1950

İslam'da Temizlik, 1950

Kabile Evliliği, 1951

İslam'da Kadın Temizliği, 1951

İslam Hukuku, 1951

İslam Hukuku Üzerine Sosyal İncelemeler (İslamî Araştırmalar Dergisi, 1954)

İslam Hukuku'nda İcazet, 1955

“e'l-Muhtasar fi'l-Fıkhı'l-Malikiyyi” adlı eserin tercümesi, 1956

İslam'da İnanç Eğitimi İle Ekonomi ve Sosyal Müesseselerin Gelişimi (1957)

Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam'da Hayvan ve Hayvanlara Gösterilen Davranışlar, 1958

Hristiyanların İslamı Benimsemesi, 1957

Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam Dinleri, 1961

Kuzey Afrika'da Merkezî İslam ve Hristiyan Avrupa Medeniyeti, 1961

İbn Batuta ve İslam Müesseseleri (İslamî Araştırmalar-24, 1966)

Muhammed ve İslam, 1968-1972

18- Berger-Vachon, V.

Eserleri:

Din ve Örf Bakımından Fıkıh Araştırmaları, 1931

İslam Ülkelerindeki Çok Sayıda Evlilik Dinen caiz midir ?, 1958

Faiz, 1966

19- Roger Arnaldez¹¹⁵

Eserleri:

İbn Hazm el-Kurtubî'nin "el-Ahbar ve'l-Avâmir"inin neşri (Arabica-2, 1955)

İbn Rüşd'ün Din Düşüncesi (İslamî Araştırmalar, 1957-1959)

İbn Hazm el-Kurtubî'ye Göre Cihad (Şarkiyat Araştırmaları-2, 1962)

Razi'nin "Kader ve Seçim Özgürlüğü" Hakkındaki Şerhi (1959, 1961)

Abbasîlerin İlk Dönemleri Bağdat'ta İlimler ve Felsefe (Arabica-9, 1962)

Fahreddin Razi'nin Kuran Tefsirinden Felsefi Çıkarımlar (Felsefi ve Edebî Araştırmalar-32, 1968)

Fıkıh Usûlü'nde Kuran (İslamî Araştırmalar-32, 1970)

20- Bernard Botiveau¹¹⁶

1946'da doğdu. Hukukçu ve oryantalist.

Eserleri:

Shari'a İslamique et droit positif dans le Moyen Orient contemporain:

Egypte et Syrie- Şeriat

İslamiser le droit, Hukuk'u İslamlaştırmak

L'enseignement du droit musulman, İslam Hukuku dersleri

Al-Taqâlid al-islâmiyya fî-l-usra fî-l-siyâq al-qânûni al-faransi (Les emprunts français au droit islamique de la famille), *Al-Ijtihâd*, 39/40-1998, pp. 263-278.

¹¹⁵ Necip el-Akiki, s.362-363

¹¹⁶ Bkz ayrıntılar ve güncel oryantalistleri için <http://iremam.cnrs.fr>

1997

Al-Sharî'a al-islamiyya wa-l-qânûn fi-l mujtamât al-'arabiyya (Loi islamique et droit positif dans les sociétés arabes), Le Caire, Sina li-l-Nashr, 381 p.

Droits et sociétés dans le monde arabe dergisinde çeşitli yazılarına rastlıyoruz.

Tolerance and Law ; from Islamic Culture to Islamist Ideology, *Ratio Juris*, n° 10-1, Londres, Blackwell, pp. 61-74.

L'Encyclopédie Gamal Abdel Nasser du fiqh islamique : nationalisme arabe et codification de la loi islamique, *Peuples méditerranéens* , 1996

Loi islamique et droit dans les sociétés arabes, IREMAM, 379 sayfa.

(Jacques Berque'in önsözüyle)., 1993

Droit islamique: du politique à l'anthropologique, *Droit et société*, n° 5-1990: 161-174, 1990

21- Jean Robert-Henry (D.1943)¹¹⁷

1943'te doğdu.12 yıl Alger Üniversitesinde eğitim aldıktan sonra 1979 CNRS'te görev aldı. İREMAM'da müdür oldu.

Eserleri:

La doctrine coloniale du droit musulman

L'enseignement du droit musulman- İslam Hukuk Eğitimi

22- Marcel Morand (1863-1932)¹¹⁸

¹¹⁷ Revue Internationale de théorie du droit et de sociologie juridique”, *Droit et Sociétés dergisi*, n.15, 1990 yılı, s. 157

Hukukçu, İslam hukukunda uzman.

Eserleri:

Interdiction en droit musulman, Revue algérienne et tunisienne, 1900

Etudes de droit musulman, Alger, 1910

Avant-projet de Code du droit musulman algérien, Alger, 1916

Introduction a l'étude du droit musulman algérien, Alger, 1921

Etude de droit musulman et de droit coutumier berbère, Alger, 1931

23- Henri de Wael¹¹⁹

Eseri: *Le Droit Musulman*

24- Yvon Linant de Bellefonds (1904-1994)¹²⁰

Kahire'nin Fransız Okulu'nun hukuk bölümünde profesörlük yapmış, Fransa'daki meşhur CNRS merkezinde 1995 yılında müdürüğünü yapmıştır. Avukat olan Linant de Bellefonds, İslam hukuku alanında ve uluslararası özel hukukta uzmanlaşmıştır. İslam hukuku meselelerinde yazılmış birçok makalesi bulunan hukukçu, özellikle 3 ciltli olarak basılan İslam hukuku eseri en meşhurları arasındadır.

Eserleri:

¹¹⁸ Louis, a.g.e., s.651, https://fr.wikipedia.org/wiki/Marcel_Morand

¹¹⁹ Henri de Wael, *Le Droit Musulman*, C.H.E.A.M., 1989,

¹²⁰ Henri de Wael İslam hukuku kitabının bibliyografyasında temel kitaplar arasında zikreder. Ve yine bkz. Louis Milliot a.g.e., s.649, https://fr.wikipedia.org/wiki/Yvon_Linant_de_Bellefonds

Traité de droit musulman comparé, 1965-1973 yılları arasında yazılmış ve 3 cilt olarak basılmıştır.

Traité de droit musulman comparé, Tome I, Théorie générale de l'acte juridique, Paris-La Haye, Mouton, 1965.

Traité de droit musulman comparé, Tome II, Le mariage, la dissolution du mariage, Paris-La Haye, Mouton, 1965.

Traité de droit musulman comparé, Tome III, Filiation, incapacités, libéralités entre vifs, Paris, Mouton, 1973.

Des donations en droit musulman, Le Caire, 1935¹²¹

La répudiation dans l'Islam aujourd'hui, 1962, İslam'da boşanma

25- Louis Milliot (1885-1961)

Louis Milliot kitabında arap dili ve yabancı dillerden oluşan kaynakların listesini “Introduction a l'étude du droit Musulnan” adlı eserinin sonunda 22 sayfalık bibliyografya kısmında vermiştir. Son bölümde kendisine dair bilgilere ayrıca yer vereceğiz.

Eserleri:

Étude sur la condition de la femme musulmane au Maghreb. Paris, J. Rousset, 1910, 331 p. (thèse de doctorat) : Kuzey Afrika'daki müslüman kadın şahsiyeti hakkında bir inceleme (doktora tezi)

¹²¹ Chafik Chehata, a.g.e, s.28

L'association agricole chez les musulmans du Maghreb, Paris, Librairie nouvelle de droit et de jurisprudence, 1911, XVI-301 p. :

Démembrements du habous, 1918

L'œuvre législative de la France en Algérie (en collab. avec Marcel Morand, Frédéric Godin, Maurice Gaffiot), 1930. : Cezayir Fransa Yasama Çalışması

Introduction à l'étude du droit musulman, Paris, Sirey, 1953, 823 p. :

İslam Hukukuna Giriş

26- Emile TYAN (1901-1977)¹²²

Meşhur hukuçulardan, avukat, islam hukukunda uzman. Liban'daki Fransız üniversitesi'nde hukuk fakültesini 1921'de bitirir, Fransa'daki Lyon üniversitesinde doktorasını 1926'da tamamlar. Liban hukuku ve İslam hukukna dair birçok eser yazmış olan Tyan İslam Ansiklopedisi redaktörlüğünde üyelere biriydi.

Eserleri:

Le système de la responsabilité délictuelle en droit musulman, Beyrouth, 1926, doktora tezidir.

Histoire de l'organisation judiciaire en pays d'İslam, Lyon, 1938-1943, 2 ciltten oluşur.

Institutions du droit public musulman, Paris, 1954-1956, 2 vol

Méthodologie et sources du droit en İslam

¹²² Louis Milliot, a.g.e, s.655'de bibliyografyada zikreder, ayrıca detaylı olarak hayatı için bkz https://fr.wikipedia.org/wiki/Emile_Tyan

L'autorité de la chose jugée en droit musulman

Les rapports entre droit musulman et droit occidental en matière de droit civil, 1963

La Condition juridique de l'absent (Mafkud) en droit musulman, particulierment dans le Madhab Hanéfite

Histoire de l'organisation judiciaire en pays d'Islam, 2 cilt

Le notariat et le régime de la preuve par écrit dans la pratique du droit musulman, 1945.

Institutions du droit public musulman, 1.cilt, Le Califat-(Halifelik) 1954.

Institutions du droit public musulman, 2.cilt, Sultanat et Califat,  d. Sirey, 1956.

Institutions du droit public musulman. Bibliografya.- 1999yılında iki cilt tek cilt halinde toplanıp basılır

27- Jean Paul CHARNAY (1928-2013)¹²³

 ağdaş oryantalistleden olan Charnay İslam dünyası ve Arap toplumları konusunda uzmandı. Fransa'nın meşhur CNRS Merkezinde idarecilik yaptı. 30a yakın kitabı bulunmaktadır.¹²⁴

Eserleri:

Dialectique entre droit musulman et juridisme industriel.

L'İslam et la guerre, Paris, 1986, İslam ve Savaş

¹²³ Louis Milliot, a.g.e, s.642

¹²⁴ https://fr.wikipedia.org/wiki/Jean-Paul_Charnay

La Charîa et l'Occident- Şeriat ve Batı, 2003.

Esprit du droit musulman, 2008, İslam Hukuku

28- Louis GARDET (1905-1986)¹²⁵

Felsefede uzmanlaşmış olan islamolog daha çok İslam düşüncesini analiz etmiştir. Fransa Milli kütüphanesinin kataloğunda mevcut olan eserlerinden bazıları şöyledir:

Dieu et la destinée de l'homme

L'Islam, Religion et Communauté

Les hommes de l'İslam

La cité musulmane, Vie sociale et politique, 1954

Introduction à la théologie musulmane, essai de théologie comparée,

1948 1946; İslam ilahiyatına giriş, mukayeseli bir deneme.

29- Hervé BLEUCHOT

Tarihçi, hukukçu, çağdaş oryantalistlerdendir.

30- Baudouin Dupret ¹²⁶

Baudouin Dupret Belçika'daki Katolik Louvain üniversitesinde hukuk, arapça ve islamoloji dersleri alır, ortadoğu araştırmacıdır. CNRS'de araştırmalar yapmış, 8 yıl Mısır'da CEDEJ'DE, 4 yıl Suriye'de araştırmalar yapmıştır. Louvain Üniversitesi'nde farklı alanlarda eserleri yönetti: *Legal Pluralism in the Arab World* (Kluwer Law International, 1999), *Egypt and Its Laws* (Kluwer Law International,

¹²⁵ Louis Milliot, a.g.e, s.646, https://fr.wikipedia.org/wiki/Louis_Gardet

¹²⁶ İREMAM sitesinde kendi biyografisi bulunmakla beraber, önemli çağdaş araştırmacılarındandır.

2002), *Standing Trial: Law and the Person in the Modern Middle East* (Tauris, 2004), *Le Cheikh et le Procureur. Systèmes coutumiers, centralisme étatique et pratiques juridiques au Yémen et en Egypte* (CEDEJ, 2005) et *Narratives of Truth in Islamic Law* (Tauris, 2007).

Eserleri

Narratives of Truth in Islamic Law, I.B. Tauris, 2007

Droit et sciences sociales, Armand Colin, 2006

Le Jugement en action. Ethnométhodologie du droit, de la morale et de la justice en Egypte, Librairie Droz, 2006

Standing Trial: Law and the Person in the Modern Middle East, I.B. Tauris, 2004

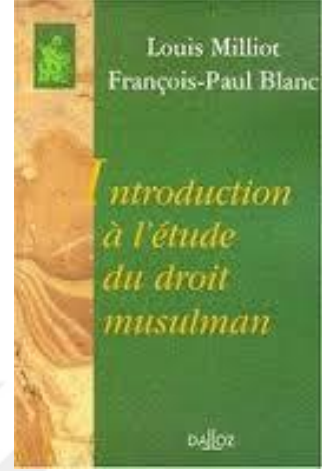
Egypt and Its Laws, Kluwer Law International, 2002

Au nom de quel droit. Répertoires juridiques et référence religieuse dans la société égyptienne musulmane contemporaine, LGDJ, Maison des sciences de l'homme, 2000

Legal Pluralism in the Arab World, Kluwer Law International, 1999

Araştırmalarımın neticesinde daha burada saymadığım birçok çalışma olsada, islam hukuku alanında Yvon Linnant de Bellefonds, Emile Tyan, Louis Milliot, G.H. Bousquet gibi isimler, günümüzde halen kaynak olma niteliği korumakta ve bu yüzden önem arz etmeye devam etmektedir.

D. LOUIS MILLIOT VE İSLAM HUKUKU¹²⁷

Karşılaştırmalı İslam Hukukuyla ilgilenen herkes için Louis Milliot'un ölümü etki yapmıştır. Hukuk profesörü, özellikle İslam hukuku eğitim alanında Fransa'daki en belirgin temsilciydi Louis Milliot. Diğer yandan, 1958'den beri Uluslararası karşılaştırmalı hukuku Akademisi'nin başkanıydı.¹²⁸

Fransa'da İslam hukuku ve çalışmalarının uzman ismi şüphesiz ki Louis Milliot'dur dedik. Hatta öyleki 614 sayfadan oluşan ve peşinden gelecek olan hukukçulara kaynak sayılacak derecede İslam Hukuku kitabı yazmıştır. Yine meşhur hukukçulardan François-Paul Blanc'un önsöz yazdığı bu kitap Fransa'da İslam Hukuku'nda yapılan en önemli eserdir. Louis Milliot'un "Introduction a l'étude du droit Musulman" eserinde durduğu konuların ne olduğunu başlıklar halinde sıralarsak, İslam'ın fikhinin kaynakları; Kur'ân, Sünnet, İcma, Kıyas, İctihad, Aile

¹²⁷ Le professeur Louis Milliot. "Revue internationale de droit comparé." Vol. 15 N°1, Janvier-mars 1963, s 185-186, Louis Milliot, *Introduction a l'étude du droit musulman*, Édition Dalloz, Paris, 2001

¹²⁸ Le professeur Louis Milliot. "Revue internationale de droit comparé." Vol. 15 N°1, Janvier-mars 1963, s 185-186, https://fr.wikipedia.org/wiki/Louis_Milliot

hukuku, Nikah, Talak, Evlat edinme, Azınlıklar hukuku, Miras hukuku, Ceza hukuku konularını ve daha bir çok konuyu detaylı bir şekilde ele almıştır.¹²⁹

Bu son bölümümüzde, bütün kitabın tamamını ele alırsakda bizim üzerinde duracağımız konu onun İslam hukuku hakkındaki temel görüşleri olacak.

Louis Milliot kitabının 6. ve son bölümünün başlığını “Le droit Musulman et les influences occidentales”¹³⁰ yani “İslam Hukuku ve Batı etkileri” şeklinde ele alır. Kitabın bu kısmındaki başlığından bile, ona göre İslam hukuk sisteminin yabancı kültürlerin etkisinin olduğu düşüncesini anlayabiliriz. Bakalım kitabında o bu görüşleri nasıl ele almış:

“Bu kitapda batı normlarını Müslüman doğuya göçünü konu edineceğimiz aksi durum bu kitapta yer almayacaktır” der.

Ona göre İslam hukuku uygulamasında batı kültürlerin etkisi vardır ve bu inkar edilemez. Roma hukuku ve İslam hukukunun karşılıklı etkileşimini reddediyor (Carusi ve Goldziher’le aynı düşünmüyor).

“Bu çalışma bu kadar karmaşık bir soruya cevap verebilecek kadar derin bir gözlemlene niteliği taşımaz ama zorlukları gösterebilmek ve bilimsel taramaların sonuçlarının ve bu araştırma yolundaki tespitlere işaret etmek gerekir.”

“Şark ve Garb’in hukuksal sistemlerinin karşılıklı etkilenmesi olgusu çok geniş kapsamlı bir konudur. Bizi burada tutacak şey ise batılı hukuk kaidelerinin Müslüman Doğu’ya doğru yönelme olgusu. Aksi hareketin etüdü bu kitapta ilgimizi çekmemektedir” der.

¹²⁹ Louis Milliot, s. 663-669

¹³⁰ Louis Milliot, s.603-614

[819] “Öncelikle Müslüman yazarların savunduğu teze gelelim, “İslam hiçbir yabancı etkisi yaşamamıştır.””

[820] “İslam biliminde sergilenen bu dogmatik duruşu biliyoruz. **İnanç bakımından saygı duysak da, bilimsel hakikat sahasında bu tezi benimsemek mümkün değil**” şeklinde ifadeler kullanır kitabında.

“Tarihte tek bir olgu olur ki, İslam’ın hukuksal sisteminin gelişmesi, öncekilerle bağlantısız olsun. Eğer Ebu Hanife’ye, Şafii’ye Roma-Bizans hukukunu bilmiyorlardı derseki onlara çok haksız bir hakarete bulunmuş oluruz ki, kurumların oluşum kaynaklarını bilmemeleri ve bunu kullanmamaları konusunda onları cahil tahmin etmek hakaret olur. Aksine bu tarzda birçok etki izleri tespit ettik.”

“İslam hukukunun oluşumunda kaynaklarını görmek çok zor bir iştir.”

[821] “Karusi ve Goldziher bu konuları incelemişlerdi. J. Schacht Roma hukuku ve İslam hukuku arasındaki benzerliklerin basit tesadüf denilemeyecek kadar çok olduğunu söyler. Goldziher’de Roma hukukunun ve İbrani hukukunun aynı şekilde etkilediğini söyler.”

Louis Milliot, “Bu tarihte Roma hukukunun etkisi söz konusu olamaz” der: “Esas gelelim işin zor kısmına ki tarihi bir hatayı düzeltelim. İslam hukuk bilimi h.1.yy’da Medine’den değil ama Irak’tan h. 1. yy’dan itibaren burada bir oluşum söz konusu. Bu dönemde ise Yunan mantığıyla (hellenik) kuşatılmış ve beraberinde talmud öğretim merkezleriyle kuşatılmış İslam Medeniyeti kendini yeni Müslüman

olmuşlara ve arap olmayanlara açmış ki bu adamlar arap dışı bir eğitimden geçmişler.”

“Bu önemli olgu İslam hukukunun düşünme davranışlarında yunan mantığının kullanılmış olduğunu gösterir: İstishab, devamlılık ilkesi, istislah, kıyas gibi” Hatta İslam hukukunda, Doğu Kilisesi'nin dini kuralları ve Pers kurallarındanda etkilendiği görülebilir.”

[823] 19.yy'da Batı'nın Yakın Doğu'ya etkisi

“Osmanlı İmparatorluğu bunu 19.yy (etkiyi) batı hukukunu politik bir zorunluluk olarak görür.”

Profesör Louis Milliot, Müslümanların hukuki düşüncesini şu cümlelerle ifade ediyor:

“Avrupalı hukukçuların kabul ettikleri kaziyeler ile, Müslüman hukukunun hareketsizliği, onun din ile karışık bir halde bulunduğu tamamıyla ortadan kaybolma devrine takaddüm eden solgun bir hayat taşıdığı hakkında düşünülmeden söylenmiş olan sözlerin, hakikatle hiçbir alâkaları olmadığını ifadeye kendimi mecbur hissediyorum. Şahsen benim bildiğim, her şekle girmeğe kabiliyetli, korkunç derecede canlı ve hukukî realitelere sağlam bir şekilde dayanmakta olan mahkemelerin tatbik ettikleri bir Müslüman hukuku vardır.”

Louis Milliot, Roma hukuku ve İslam hukukunun karşılıklı etkileşimini reddediyor (Carusi ve Goldziher'le aynı düşünmüyor), İslam hukukunun orijinalliğini kabul etsede dolaylı yünden eski Yunan felsefesinden, eski kilise kanunlarından, Pers kültüründen ve talmud öğretilerinden etkilenebildiğini söylemektedir.

EKLER

Oryantalizm alışmaları arasında kongre, sempozyum vs. yapıldığını zikrettik. Bu bölümde, Fransa'daki çalışmalara örnek teşkil etmesi açısından, araştırmalarım neticesinde sahaflardan ulaştığım kitaptan, 1951'de Paris'te yapılan İslam hukuku haftası'na dair bilgilere yer verdik.

SEMPOZYUMA KATILANLAR

Paris'te düzenlenen İslam hukuku haftası çalışmalarına katılan katılımcıların isimleri ağıda verilmiştir:

Abdesselam, Abbé Andpieu-Guitrancourt, Sabri şakir Ansay, F. Arın, Bercher, Bourdeau De Fontenay, Bruno, Bucksch, Bunger, Chagavat, Charles, Chimier, Daoualibi, Draz, Elisseeff, Erbe, El-Kawakibi, El-Said, Ez-Zarka, Junillon, Halil

BÜRO

Başkan: Louis MİLLİOT, Paris Üniversitesi Hukuk Fakültesi Profesörü

Başkan Yardımcısı: Chafik CHEHATA, Kahire 1. Fouad Üniversitesi Hukuk Fakültesi Profesörü

Sekreterler:

Luc MURACCİOLE, Paris Üniversitesi Hukuk Fakültesi asistanı

POULLAİN, Paris Üniversitesi Mukayeseli Hukuk Enstitüsü asistanı

Fouad RİAD, Konferans hocası Kahire 1. Fouad Üniversitesi Hukuk Fakültesi

PARİS ÜNİVERSİTESİ MUKAYESELİ HUKUK ENSTİTÜSÜ

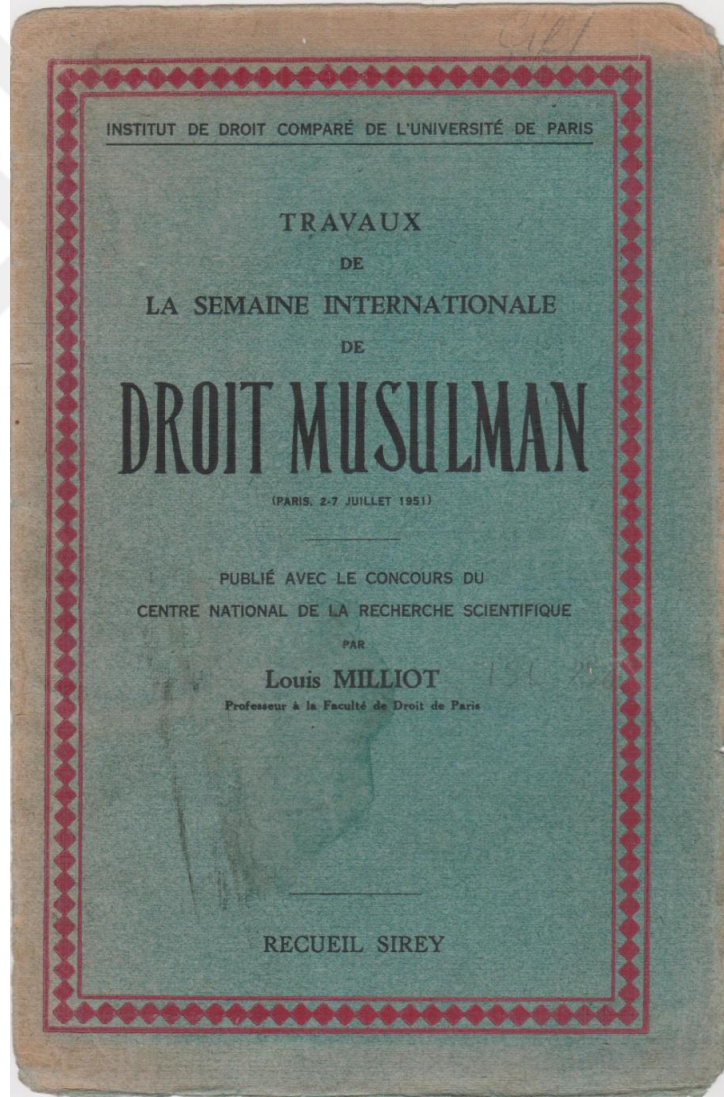
ULUSLAR ARASI İSLAM HUKUKU HAFTASI ÇALIŞMALARI

(2-7 TEMMUZ 1951-PARİS)

LOUIS MİLLİOT (Paris Üniversitesi Hukuk Fakültesi Profesörü) tarafından

BİLİMSEL ARAŞTIRMA ULUSAL MERKEZİ VASITASIYLA YAYINLANMIŞ

RECUEİL SİREY

1951 yılında Paris'te düzenlenen İslam Hukuku Haftası konuşmalarının basıldığı kitap örneğidir.

Louis Milliot'un başkan ve Chafik Chehata'nın yardımcılığını yürüttüğü seanslardan örnek.

Hotel de Ville'de karşılama.

RÉCEPTION A L'ASSEMBLÉE DE L'UNION FRANÇAISE

.. UNE SÉANCE DE TRAVAIL DES CONGRESSISTES

Katılımcıların bulunduğu çalışma seanslarından bir resim.

SONUÇ

SONUÇ

Oryantalizm, çoğumuz farkında olmadığı, Türkiye'nin zihin dünyasını kuşatan bir ideolojidir. Ve bu ideolojinin söylemi; gündelik hayatımızda farkına olalım ya da olmayalım giderek daha fazla yer kaplıyor. Ancak müsteşrikler bizim kaynaklarımızı okurken biz nedense onların farkına varmıyoruz yada varmak istemiyoruz. Varsakta ya hayran kalıyoruz yahutta tamamen kökten reddediş içerisine giriyoruz.

Çalışmamızda da görüldüğü gibi, oryantalistlerin yaptığı İslam hukuku çalışmaları ve yazdığı eserler dikkate şayandır, Müslümanlara taş çıkarır niteliktedir. Yaptığım her çalışma safhasında, adım adım literatür oluşturmaya çalışsamda, elbetteki bu sadece batıdaki bilhassa Fransa'daki İslam hukuku çalışmalarının özet tanıtımından ibaret bir çalışma olarak görülmelidir. Dileğim ve ileride ki hedefim, derli toplu bir "Dictionnaires des Orientalistes Français" yani Fransız Oryantalistlerin Sözlüğü şeklinde bir literatür oluşturmak. Görüyoruz ki müsteşrikler, arapçadan edebiyata, tarihten medeniyet ve felsefeye, hukuktan sosyolojiye İslam'a dair birçok eserler vermiş ve vermeye de devam etmektedirler.

Oryantalistleri ve görüşlerini her ne kadar gruplara, görüşlerine ve hedeflerine göre ayırmamız söz konusuysa, yapılan bu kadar çalışmaların ardından Müslümanlar olarak kendimizi sorgulamamız gerektiğini düşünüyorum.

Değinemem gereken diğer bir tespit şudur ki, Fransa'da yetişmiş biri olmam, acizane ülkenin durumunu insanların gözlemleyen, medyayı ve faaliyetleri takip

etmeye çalışan biri olarak, üzülerək söylemeliyim ki bilimsel araştımlar adı altında yapılan çalışmalar öyle sanıldığı gibi tarafsız, objektifi bilimsel değildir. Tabii ki genelleme yapmıyorum, sadece durumun farkında olmamız adına yapılan program ve faaliyetlerin gerçek manada takip edilmesini söylüyorum. Fransa'daki müslümanların en büyük tepkisi Fransız medyalarında yapılan İslam üzerine konuşulan programlarında müslüman bilim adamlarının bulunmayışı veyahutta bulunsa bile bir kişinin çağrılıp ona hükme etme abaları.

Gayretli ve samimiyet sahibi Müslümanlar olma adına, dinimizi, tarih ve kültürümüzü kısacası kendimizi gerçekten tanımaya doğru yönelmemiz, devamında kendimizle ilgili her türlü asılsız iddia ve iftiraları asıl kaynaklardan tetkik etme vazifesini omuzlamamız gerekir.

Vakit alışma vaktidir. Öyleyse Allah'ın son mesajı olan İslâm'a ulaşmasına mâni olan engelleri yok etmeli, barajları yıkmalıdır. Bunun için niyetimizi halis tutalım, çünkü amaç yalnızca Allah rızasıdır. O bize yeter.

ÖZET

Tezimizin hedefi Oryantalizmin ne olduğunu, tarihi sürecini, oryantalistlerin Kur'ân'a ve İslam Fıkhi'na karşı tutumlarını, hedeflerini, çalışma ve faaliyetlerini ele almaktır. Özellikle de önemli oryantalistik merkezlerden olan Fransa'daki gelişimini ve oryantalist çalışmalarını ortaya çıkarmaktır.

Çalışmamızda, önce oryantalizmin ne olduğu, sonra ise oryantalistlerin/müsteşriklerin genel tutumları ve Kuran'a bakışları, son olarak da Fransız oryantalistlerin İslam Hukuku literatürü hakkındaki çalışmaları, oluşturdukları kurumları ve telif eserleri çerçevesinde ihtisâr ile inceledik. Fransız müsteşriklerin her alanda olduğu gibi İslam hukuku sahasında da oldukça fazla araştırmalarının olduğunu tespit ettik.

ABSTRACT

The main goal of our thesis is to understand the idea of orientalism ; the meaning,the historical background and to examine the perspective,objectives and studies of Orientalists over Qur'an and Sunnah.Especially, we wanted to clearly demonstrate the evolution of Orientalism and the past studies in this field in such a popular country,France.

First of all, we identified what orientalism is in our thesis. Then we gave information about the general attitudes of Orientalists/Polytheists towards Qur'an and Prophet's Sunnah. Finally we examined the studies of French Orientalists in the research area of Islamic Law through their past written work and the institutions which they have created in this field.We have detected that French Orientalists have many work in this Islamic Law field as well as in all other areas.

KAYNAKÇA

- ABDÜLMELİK, Enver, A.L. Tibawi, Hamid Algar, *Krizdeki Oryantalizm-Eleştiriler*, Yöneliş yayınları, İstanbul 1998
- EL-AKİKÎ, Necip, *el-Müsteşrikûn*, Daru'l-Maârif, I-III, Kahire, 1980-1981
- ATEŞ, Ali Osman *Oryantalistlerin Hz. Peygamber'le İlgili İddialarına Cevaplar*, İstanbul, Beyan Yayınları, 1995
- AZAMÎ, Muhammed Mustafa, *İslâm Fıkhu ve Sünnet, Oryantalist Schact'a Reddiye*, trc. Mustafa Ertürk, İz Yay. , 2010
- BAHAROĞLU, Ömer, *Oryantalizm, İslam ve Türkler*, Toker Yayınları, 2006
- BEDİR, Ahmet "Kuran'ın Anlaşılmasında Oryantalizmin Entellektüellerimiz Üzerindeki Etkileri", *Marife Dergisi-Oryantalizm* sayısı 2002 s.3, s89-218
- BEDİR, Murteza, "Oryantalizm ve İslam Hukuku", İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi, Sayı: 4, 2004, s.11-42
- BİLİCİ, Faruk, "Fransa-Fransa'da İslam Araştırmaları", DİA, İstanbul, 1996, XIII, 190-193
- BULUT, Yücel, *Oryantalizmin Kısa Tarihi*, Küre Yayınları, İstanbul, 1993
- BULUT Yücel, "Oryantalizm", DİA Ansiklopedisi, İstanbul, 1996
- CEYHAN, Mehmet Akif, *Alman Müsteşrik İgnaz Goldziher'in İslam Hukukunun Kaynakaları Hakkındaki Görüşleri Ve Bu*

- Görüşlerin Değerlendirilmesi*, Gazi Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2006
- DİB, *Oryantalizmi Yeniden Okumak: Batı'da İslâm Çalışmaları Sempozyumu*, DİB Yayınları, Ankara 2003
- ES-SİBÂ'Î, Mustafa, *Oryantalizm ve Oryantalistler- Yararları-Zararları*, trc. Mücteba Uğur, Beyan Yayınları, İstanbul 1993
- ES-SİBÂ'Î, Mustafa, *Müsteşrikler ve Hedefleri*, trc. Kemal Çobanbeyli, Sinan yayınları, İstanbul 1971
- GÜRKAN, Ahmet, *İslâm Kültürünün Garbı Medenileştirmesi*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1969
- KAVAS, Ahmet, "Geçmişten Günümüze Fransız Şarkiyatçılığı ve Kurumları"; "*Oryantalizmi Yeniden Okumak: Batı'da İslâm Çalışmaları Sempozyumu*" (12 Mayıs 2002), s. 371-389
- PARAKIŞIK, Ahmet, *Oryantalizmin Soruları*, İnsan Yayınları, İstanbul 1995
- SAİD, W. Edward, *Şarkiyatçılık- Batı'nın Şark Anlayışları*, trc. Berna Ünler, İstanbul, 2003
- SAİD, W.Edward, *Oryantalizm: Sömürgeciliğin Keşif Yolu*, trc. Selahattin Ayaz, İstanbul, Pınar yayınları, 1989
- SALDIRAN, Faruk, *Oryantalist Joseph Schacht ve "An Introduction to Islamic Law" Adlı Eseri Bağlamında İslam Hukukuna Dair Görüşleri*, Selçuk Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2007
- SÖNMEZSOY, Selahattin, *Kur'an ve Oryantalistler*, Fecr Yayınevi, Ankara 1998

- YAŞAROĞLU, Kamil, “Coulson’un İslâm Hukukuna Bakışı”, *Oryantalistlerin Gözüyle İslâm, Yaklaşımlar-Örnek Metinler*, editör Doç. Dr. Ahmet Yücel, Rağbet Yayınları, İstanbul 2003
- YAVUZ, Hilmi, *Modernleşme, Oryantalizm ve İslam*, Boyut Yayınları, 1998
- YILDIRIM, Suat, *Oryantalistlerin Yanılguları, Oryantalistlerin İslâm araştırmaları üzerine düşünceler*, Ufuk Kitap, İstanbul, 2003
- ZAKZUK, Mahmud Hamdi, *Oryantalizm veya Medeniyet Hesaplaşmasının Arka Planı*, trc. Abdulaziz Hatip, Işık Yayınları, İzmir, 1993

İSLAM HUKUKU İLE İLGİLİ FRANSIZCA KAYNAKLARI

- MİLLIOT, Louis, *Introduction a l’Étude Du droit musulman*, Edition Recueil Sirey, Dalloz
Travaux de la Semaine Internationale de droit musulman, Recueil Sirey, Paris, 1953
- LİNANT, De Bellefonds, *Traité du droit musulman comparé*, t.1, Paris, 1969
- BOUSQUET, G.H, *Le Droit Musulman*, 1963, Paris, Arman Colin
Le mystère de la formation et des origines du Fiqh. Revue algérienne, 1947
- CHEHATA, Chafik, *Etudes de droit musulman*, P.U.F., 1971, Paris

- Précis du Droit Musulman, Application au Proche-Orient,*
Paris, Dalloz, 1970 204.p
- Théorie générale de l'obligation en droit musulman hanafite,*
Les sujets de l'obligation, Ed. Sirey, Paris 1969, 367p.
- GARDET, Louis, *L'İslam Religion et Communauté,* Desclée de
Brouwer, 1970
- TYAN, Emile, *Historie de l'organisation judiciaire en pays d'islam.*
Annales de l'Université de Lyon (droit), T.I., 1938; t., II,
1943
- WÆL, De Henri, *Le Droit Musulman*
- LANGLARD, Mr. L. De, "*Leçons de Droit Musulman*", Pondichéry 1887
- KOMİSYON, Droit et Société, Revue Internationale de Théorie du Droit et
de Sociologie Juridique, "*Le Changement Juridique dans le*
Monde Arabe: Jalons théoriques" N. 15-1990
- KOMİSYON DOĞU-BATI, Düşünce Dergisi
"*Oryantalizm-I*", Yıl: 5, Sayı 20, Ağustos 2002
"*Doğu ne? Batı ne?*", Yıl:1, Sayı 2, Şubat-Nisan 1998